

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ BİLİMDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRE BAKIR MADENİ (1800-1850)

GÜLŞAH KAYA

Danışman	Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Zeki TEKİN
Jüri Üyesi	Doç. Dr. M. Serhat YILMAZ

TEZ ONAYI

Gülşah Kaya tarafından hazırlanan "**Küre Bakır Madeni (1800-1850)**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği / oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tarih Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Ahmet ÖĞRETEN

Jüri Üyesi Prof. Dr. Zeki TEKİN
Karabük Üniversitesi

Jüri Üyesi Doç.Dr. M.Serhat YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi Yr. Doç.Dr. Ahmet ÖĞRETEN
Kastamonu Üniversitesi

12.02.2016

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ

.....

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Gülşah KAYA

ÖNSÖZ

Bu tezde, Kastamonu iline bağlı Küre ilçesi bakır madenlerinin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki durumu ele alınmıştır. Küre'nin tarihçesi ile ilgili bilgiler verildikten sonra, Türklere madencilik ve Küre bakır madenlerine değinilmiştir.

Bakır gibi kıymetli bir madenin varlığı tarihin her devrinde Küre'ye karşı ilgiyi hep dinamik tutmuştur. Bu nedenle Küre bakır madenlerinin tarihi, ilk çağın derinliklerine kadar uzanmaktadır. Küre'de bu dönemlere ait kalıntılar bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu kalıntılar bize, birçok uygarlığın bu topraklar üzerinden geçtiğini ve bakır ocağının o dönemlerde faaliyette olduğunu da göstermektedir. Buna dayanarak, ilk çağlardan beri Küre'ye hâkim olmuş devletler ve beylikler dönemlerinde, Küre ve Küre madenlerinin durumu üzerinde kısaca durulmuştur.

Çalışmada, başlıca istifade edilen kaynaklar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili belgeler ve yayınlanmış araştırmalar olmuştur. Orijinal belgeler yardımıyla, XIX. yüzyılın ilk yarısında Küre-i Nühâs madeni hakkında incelemelerde bulunulmuştur.

Çalışmam esnasında, benden yardımını esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç.Dr. Ahmet ÖĞRETEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GÜLŞAH KAYA

Kastamonu, Şubat, 2016

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KÜRE BAKIR MADENİ (1800-1850)

Gülşah KAYA

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet ÖĞRETEN

Bu tezde, Osmanlı arşiv belgelerinden faydalanılarak 19.yüzyılın ilk yarısında Küre bakır madeni hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışma, Küre'nin tarihçesi, Küre bakır madeni ve arşiv belgelerinde Küre bakır madeni olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.

İlk bölümde; Eskiçağ'dan başlamak üzere Osmanlı Devleti'ni de kapsayan döneme kadar Küre'nin tarihçesine değinilmiştir. İkinci bölümde; madencilik tarihi hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, Osmanlı Devleti'nde madencilik, maden işletme yöntemleri, Küre bakır madeninin geliri, çalışanları ve Küre bakır sanatı hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise; 19.yüzyılın ilk yarısında Küre bakırının nakli ve Darphâne'ye teslim edilmesi, Küre bakırının saray mutfağında ve Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılması, maden emniyeti hususunda şikâyet konuları, alacak-verecek davaları, işçi istihdâmı, maden çalışanlarının durumları ve bağlı oldukları köyler hakkında Osmanlı arşiv belgelerinden istifade edilerek 19.yüzyılın ilk yarısında Küre-i Nühâs madeniyle ilgili tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Küre bakır madeni, Küre-i nühâs, Küre

2016, 60 sayfa

Bilim kodu:1161

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

Kure Cupper Mine (1800-1850)

Gülşah KAYA

Kastamonu University

Institute of Social Sciences

Department of History

Supervisor: Assit. Prof. Dr. Ahmet ÖĞRETEN

In this study, some evaluations were made about Kure copper mines- in the first half of nineteenth century-by utilising the documents from Ottoman archives.

The work went through into three parts; namely the history of Kure, Kure copper mine and Kure copper mine into Ottoman archives.

In the first part, from Ancient time to Ottoman government the communities and states which were dominated Kure and its around, were evaluated. In the second part; general information about history of mining was given firstly and then the subjects such as mining in Ottoman, the methods of running mines, the income of Kure copper mine, the mine workers and Kure copper art were all handled. In the third part; the transportation of Kure copper mine and its delivery to Darphâne in the first part of nineteenth century, the usage of Kure copper in palace cuisine and Ottoman Army, the complains about mining assurance, employment, the conditions of mine workers and some knowledge about their villages. Beside these, some quite important subjects were determined about Kure-i Nühâs mine by utilising the documents from Ottoman Archives in the first half of nineteenth century.

Key words: Kure copper mine, Kure-i Nühâs, Kure

2016, 60 pages

Science Code:1161

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
Eskiçağ 'da Küre.....	1
Roma Dönemi'nde Küre.....	2
Selçuklu Devleti Dönemi'nde Küre.....	3
Cenevizliler ve Küre.....	5
Osmanlı Devleti Dönemi'nde Küre.....	5

I. BÖLÜM

1. MADENCİLİK TARİHİ.....	11
1.1.Osmanlı Devleti'nde Madencilik.....	12
1.2.Osmanlı Devleti'nde Maden İşletme Yöntemi.....	14

II. BÖLÜM

2. KÜRE BAKIR MADENİ.....	19
2.1.Küre Bakır Madeni Geliri.....	19
2.2.Küre Madenleri Çalışanları.....	20
2.3.Küre'de Bakır Sanatı.....	20

2.4.Küre’de Bakır Madeni Verimliliğinin Düşmesi.....	23
--	----

III. BÖLÜM

3. ARŞİV KAYNAKLARINA GÖRE KÜRE BAKIR MADENİ.....	25
3.1.Küre Bakırının Nakli ve Darphâneye Teslim Edilen Bakır.....	25
3.2.Küre Bakırının Kullanıldığı Yerler.....	38
3.2.1. Osmanlı Saray Mutfağında Küre Bakır.....	38
3.2.2.Osmanlı Ordusunun İhtiyaçlarının Karşılmasında Küre Bakır.....	39
3.3. Usulsüzlük-Şikâyet ve Alacak- Verecek İhtilafları.....	39
3.4. İşçi İstihdâmı.....	45
3.5. Maden Eminliği Husûsunda İhtilaflar.....	46
3.6. Maden Çalışanlarının Sahip Oldukları İmtiyazlar.....	50
3.7. Madene Bağlı Olan Köyler.....	52
SONUÇ.....	54
KAYNAKÇA.....	57

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.D.T.C.F.	: Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi
bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
C.ADL.	: Cevdet Adliye
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.DH.	: Cevdet Dâhiliye
C.DRB.	: Cevdet Darphâne
C.ML.	: Cevdet Maliye
C.SM	: Cevdet Saray
DH. MKT.	: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
H.	: Hicrî
kg.	: Kilogram
M.	: Miladî
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Kastamonu'nun Küre ilçesi, Küre Dağları'ndan kaynağını alan, Küre Çayı'nın bir kolu olan, Zemberek Deresi'nin vadisi içinde kurulmuş olup, yerleşimi Bâki Baba Tepesi'ne doğru yükselmektedir.

Küre denildiğinde, akla hiç şüphesiz Bakır madeni gelmektedir. Küre'nin tarihteki bilinen adı “Küre-i Nühâs” olup eski Türkçede “Bakır Ocağı” anlamına gelmektedir. Küre madenlerini de kapsayan Kastamonu ve havâlisi, sahip olduğu doğal potansiyellere bağlı olarak, tarihin ilk çağlarından günümüze kadar gelen zaman boyunca birçok yerleşmeye sahne olmuş bir bölgedir.

İnsanoğlunun madencilik tarihi bakırın işlenmesiyle başlar. Bununla ilgili ilk veriler elimize M.Ö 8200-8000 yıllarına dayandırılan Diyarbakır-Çayönü'nden gelmektedir. Bakırın günümüzden 10.000 yıl önce kullanılmaya başlanmış olması, bakır madeni ile var olmuş olan Küre'deki madencilik sektörünün oldukça erken tarihlere çekilebileceğini göstermektedir.

Küre madenlerinin en canlı dönemi 1300-1500 tarihleri arasında yaşanmıştır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet devrinde, maden büyük çapta işletilmiş, İstanbul'un fethinde kullanılan topların bakırları Küre'den getirilmiştir. Osmanlı devleti madenler konusunda kendi kendine yeterlilik politikası gütmüş ve başarılı olmuştur. Maden çıkarımı ve artırılması işlerinde olduğu gibi, madenlerin naklinde de dikkatlice davranarak, kara ya da deniz yolları aracılığı ile çıkan bakırın merkeze gönderilmesini sağlamıştır.

Küre'nin tarihi gelişimi üzerinde, bakır madeninin varlığı temel rolü oynamıştır. Bu nedenle Küre'deki bakır madenlerinin geçmişini daha iyi anlamak için, Küre'nin tarihine değinmekte fayda vardır

Eskiçağ 'da Küre

Küre'nin tarihteki bilinen adı “Küre-i Nühâs” tır. Eski Türkçe'de “Bakır Ocağı” anlamına gelmektedir. Çalışma sahamızın da içinde bulunduğu Kastamonu havâlisi,

sahip olduğu doğal potansiyellere bağılı olarak tarihin ilk çağlarından günümüze kadar gelen zaman boyunca, yoğun olarak yerleşmelere sahne olmuş bir bölgedir. Tarihte “Paflagonya” olarak isimlendirilen Kastamonu bölgesinde, yerleşmenin en eski izleri Paleolitik Çağ’a kadar inmektedir.¹

Küre havâlisinde bu devirlere ait kalıntılar bulmak mümkündür. Bu kalıntılar bölgede, birçok medeniyetin hüküm sürdüğünü işaret etmektedir. Örneğin, Karadonu Köyü sınırları içindeki Doğanlar Kalesi M.Ö 1100-1700 yılları arasında Kastamonu ve çevresinde egemenlik kurmuş olan Paflegonyalılar dönemine aittir.²

Eskiçağ’da³, Kastamonu ve havâlisi, Küre ile birlikte Gaşkalar, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar ve Persler gibi değişik güçlerin elinde bulunmuştur.

Roma Dönemi’nde Küre

Küre’nin de içinde bulunduğu Kastamonu ve havâlisi M.S 330’lu yıllara kadar Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Daha sonra ise Roma’dan ayrılarak müstakil bir devlet olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu’nun egemenliği altına girmiştir. 626’da ise İran merkezli Sâsâni Hükümdarı Hüsrev Perviz Anadolu’ya girerek İstanbul önlerine kadar ilerlemiş ve bu şekilde Kastamonu bölgesi de bir süreliğine Sâsâniler’in hâkimiyetine girmiştir. Bunun hemen arkasından Bizans İmparatoru Heraklios (610-641), yaptığı seferlerle Sâsâniler’i Anadolu’dan ve dolayısıyla Kastamonu bölgesinden çıkarmıştır. Aynı zamanda Heraklios, Anadolu’da bir takım idâri ve askerî düzenlemelerde bulunarak burasını “thema” lara ayırmış; Kastamonu, Zonguldak, Çankırı ve çevresini içine alan bölge VII. asırda “Bukellarion Theması”nın içinde bulunmuştur.⁴

Emeviler, kısa süre içerisinde sınırlarını Anadolu istikâmetinde genişletmiş ve 670’li yıllardan itibaren Emevi orduları İstanbul önlerine kadar gelmişlerdir. Bu tarihlerde

¹ Ünal İbret, **Küre Bakır Diyarının Coğrafyası**, Akif Yayınevi, Ankara, 2007, s.137.

² Ahmet Gökoğlu, **Paflagonya**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1952, s.146.

³ Kastamonu ve çevresinin eski çağlara ait tarihi hakkında şimdiye kadar hacimli bir ilmî çalışma yapılmamıştır. Şimdilik bkz. Ahmet Gökoğlu, **Paflagonya**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1952.

⁴ Cevdet Yakupoğlu, **Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s.16.

İslam ordularının akıncı kuvvetleri Çankırı, Kastamonu ve hatta Sinop'a kadar ulaşmıştır.

Bizans İmparatoru Theophilos (829-842) ise, Bukellarion Theması'na ait bulunan arazinin Kuzeydoğu köşesi, yani Kastamonu, Çankırı, Zonguldak çevrelerini "Paflagonya (Paphlagonia) Theması" adıyla tesis etmiştir.⁵ Theophilos'tan sonra imparator olan III.Mikhail (843-867) zamanında ise Anadolu üzerinde Bizans-Abbasi mücadelesi şiddetlenmiştir. Tüm bunlara rağmen, Bizans'ın IX. yüzyıl sonlarında Anadolu'da güçlenmesiyle Kastamonu havâlisindeki Bizans hâkimiyeti devam etmiş görünmektedir. X. yüzyılda ise Kastamonu ve çevresi, Bizans'ın Anadolu'daki on yedi eyaletinden biri durumunda idi.⁶ Bu zaman zarfında, Kastamonu eyaletine bağlı olan Küre'nin Bizans egemenliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

XI. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, önceki asırlardaki Bizans-Sâsâni mücadeleleri, Bizans-Emevi, Bizans-Abbasi mücadeleleri neticesinde Anadolu toprakları tam bir harabeye dönmüştür. Anadolu'nun bu hazin hâli sırasında, XI. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu Türkleri Anadolu'ya girmiş bulunuyordu. Böylece Küre coğrafyası Türklerle tanışmaya başlamıştır.

Selçuklu Devleti Dönemi'nde Küre

26 Ağustos 1071'de vukû bulan Malazgirt Meydan Muharebesi'nin sonrasında Anadolu'nun büyük bir kısmı gibi Kastamonu bölgesi de Selçuklu Türklerinin hâkimiyeti altına girmeye başlamıştır. 1074 ve sonrasında Türk akıncıları Küre dâhil olmak üzere Kastamonu'dan Ereğli'ye kadar olan topraklarda rahatlıkla fetih ve akın hareketlerinde bulunabiliyorlardı. Buna rağmen bu tarihlerde ciddi bir Türk iskân hareketinin vukû bulduğu da söylenemez.⁷

Kastamonu ve havalisinin fethi Türkiye Selçukluları ve Danişmendliler tarafından XI. ve XII. yüzyıllarda ancak tamamlanmıştır. Selçuklular'ın fetih politikası gereği Kastamonu merkezli olarak kurulan ve Bizans'a karşı yapılan gaza hareketlerinde

⁵ Yakupoğlu, a.g.e., s.18.

⁶ Yakupoğlu, a.g.e., s.18.

⁷ Yakupoğlu, a.g.e., s.19.

“Uc Beyliği” vazifesi gören Çobanoğulları ile onun devamı niteliğindeki Türkmen Beylikleri’nin siyasî faaliyetleri de bu bölgenin fethi aşamasında önem arz etmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti’nin Bizans ile olan sınırlarında, çok miktarda Türkmen kitlesinin toplanmasıyla “batı uçları” oluşmuştur. Bunlar da eski Türk devlet teşkilâtındaki ikili sisteme uygun olarak “sağ ve sol kol” olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bunlardan merkezi Kastamonu’da olan sağ kolun başında Hüsameddin Çoban, merkezi Ankara’da olan sol kolun başında ise Seyfeddin Kızıl bulunuyordu. Çobanoğulları Beyliği de Hüsameddin Çoban’ın Kastamonu ve çevresinde bulunan Türkmenlerin başına geçmesiyle teşekkül etmeye başlamıştır.⁸

XII. yüzyıl sonlarından itibaren Kastamonu bölgesinde siyasi hâdiseler içinde adı geçen Hüsameddin Çoban Bey ve neslinden gelenlerin, XIII. yüzyıl sonuna kadar bölgede hâkimiyet sürdükleri görülmektedir. Ancak bu beylik, kuruluşundan yıkılışına kadar, Türkiye Selçuklularının yüksek hâkimiyetini kabul etmiş, buna ilâveten bir dönem İlhanlıları, kısa bir dönem de Pervaneoğulları’nı tanımak zorunda kalmıştır.

Kastamonu’da çıkan Türkmen isyanını bastırmaya gelen Moğol-Selçuklu kuvvetlerine karşı Çobanoğlu Mahmud Bey direnmiş, sonunda yenilerek ordusu ortadan kaldırılmıştır. İşte bu sırada Candaroğulları’ndan Şemseddin Yaman Candar savaşın Moğollar tarafından kazanılmasında başlıca rol oynamıştır. Moğol İlhanlı hükümdarı Keyhatu da bu hizmetine karşılık Şemseddin Yaman Candar’a Kastamonu’nun batısında bulunan Eflani ve çevresini iktâ olarak vermiştir. Böylece Candaroğulları Beyliği’nin temeli burada atılmıştır (1292). Şemseddin Yaman Candar’dan sonra yerine geçen oğlu Süleyman Paşa, Çobanoğulları’ndan Kastamonu, Bolu Kalesi ve Safranbolu’yu alarak topraklarını genişletmiştir. Bu bölgeleri ele geçiren Süleyman Paşa’nın, Küre gibi zengin bakır madenine sahip olan bir bölgeyi ele geçirmemesi düşünülemez.⁹

⁸ Salim Koca, **Genel Türk Tarihi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.4, s.239.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devleti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1968, s.121.

Cenevizliler ve Küre

Cenevizliler M.S XIII. yüzyıldan itibaren Amasra İskelesi'ni ticârî bir üs olarak kullanmaya başlamışlar ve bundan sonra da Çobanoğulları ve Candaroğulları Beylikleri ile olan ticârî ilişkileri sayesinde Küre madeninden istifâde edebilmişlerdir. Denizci bir ulus olan Cenevizliler korsanlık yolu ile ele geçirdikleri insanları buralarda çalıştırmışlardır. Küre'de bu ufak tefek insanlara “cinibiz suratlı” denilirdi. Bu dönemlerde Cenevizliler Küre Bakır Madenlerinden istifâde etmişlerdir. Ancak bu coğrafyada bir Ceneviz hâkimiyeti söz konusu olmamıştır.¹⁰

Osmanlı Devleti Dönemi'nde Küre

1392'de Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid, Candaroğulları'na karşı harekete geçmiş, Kastamonu hâkimi Candaroğlu Süleyman Bey öldürülmüş, Kastamonu ve Küre-i Nühâs Osmanlı'ya ilhâk edilmiştir. Ele geçirilen yerlere şehzâde ve komutanlar atanmıştır.

1402 Ankara Muharebesi'nde Yıldırım Bayezid'in Timur'a esir düşmesiyle Kastamonu ve çevresi tekrar Candaroğulları egemenliğine girmiştir.

Çelebi Mehmed, 1416 yılında Kastamonu'ya gelerek Tosya, Çankırı ve Kalecik'i Osmanlı topraklarına katmıştır. İsfendiyar Bey'e ise, Bakır Küresi, Kastamonu ve Sinop'u kapsayan bölgenin yönetimini bırakıp, onu kendi vassalı yapmıştır.¹¹

Çelebi Mehmed'in ölümü üzerine İsfendiyar Bey kısa zamanda harekete geçerek, Safranbolu'yu muhasara ettiyse de mağlup olarak Sinop'a kaçmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümdarı II.Murad, Kastamonu ve Küre'yi kendi topraklarına katmıştır (1423). 1424 yılında İsfendiyar Bey torununu II.Murad'la evlendirmek üzere anlaşma yaparak, Bakır Küresi gelirlerinin bir kısmını Osmanlı'ya terk etmiştir.¹²

¹⁰ İsmail Ölmez, **Küre**, Küre Belediyesi Kültür Yayın Hizmeti, Kastamonu, 2007, s.28.

¹¹ Donald Edge Pitcher, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası**, Çev.Bahar Tırnakçı,Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.97.

¹² Talat Mümtaz Yaman, **Kastamonu Tarihi**, Ahmed İhsan Matbaası, Kastamonu, 1935, s.150.

Bu sırada Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon Seferi başlamıştır. Bu sefer esnasında Fatih, Kastamonu'yu zapt etmek için harekete geçmiştir. İsfendiyar Bey'in torunu İsmail Bey, bir gün Fatih Sultan Mehmed'den mektup alır, mektupta Fatih, “Gemilerimizi Trabzon'a gönderiyoruz, giderken Sinop'a da uğrayacaklardır. Şayet gemilerin kalafatı ve saire yapılması icâb ederse, gerek Akliman'da gerekse Büyükliman'da yapılmasına izin ver. Gemilerin her ne işleri olursa Padişah hatırı için gör. Şayet paran yetmezse, Padişah için ayrılan Bakır Küresi akçesinden harca...” diyordu. Bu mektuptan sonra İsmail Bey sıranın kendisine geldiğini anlamıştır.¹³

Fatih Sultan Mehmed, Candaroğlu İsmail Bey'e oğlu Hasan Bey'in sancağını terk ederek Ankara'ya gelmesini emretmiştir. Hasan Bey'in sancağına daha önce Osmanlıya sığınan Kızıl Ahmed Bey'i atamıştır. Kastamonu halkı da Ahmet Bey'e hemen itaat edince İsmail Bey Kastamonu'yu terk ederek Sinop'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed Kastamonu'yu zapt ederek Bakır Küresi ve Sinop'u Osmanlı egemenliğine dâhil etmiştir (1460).¹⁴

Yeni kurulan devletin bilhassa savaşlarda ihtiyacı olan bakırın çıkarıldığı Küre; Bakır Madeni'ne yakın bir yerleşim yeridir. Ayrıca Osmanlı'nın Kırım'a açılan penceresi durumundaki İnebolu ve Sinop'tan önceki duraktır.¹⁵

Kastamonu Osmanlılara geçtikten sonra tahrir tâbi tutulmuştur. Bunlardan en eski tarihli olanı ve günümüze ulaşanı 1487 tahriridir. Her ne kadar bölge, 1461 yılında Osmanlılara geçmiş ise de tahriri günümüze ulaşmamıştır.¹⁶

1487 tarihli tahrir defterinde, Küre'de kayıtlı 628 vergi mükellefi vardır. Bu kayıt Küre'nin sosyo-ekonomik bakımdan oldukça ileri seviyede olduğunu göstermektedir.¹⁷

¹³ Yaman, a.g.e., s.150.

¹⁴ Yaman, a.g.e., s.152.

¹⁵ Ahmet Kankal, **Türkmen'in Kaidesi Kastamonu**, Zafer Matbaası, Ankara, 2004, s.26.

¹⁶ Kankal, a.g.e., s.27.

¹⁷ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları/ Osmanlı Araştırma Dizisi, Çeviren; Nehir Kalaycıoğlu, İstanbul, 1993, s.212.

Küre'nin sosyo-ekonomik tarihine kısaca bakılacak olursa; XV. yüzyılda Anadolu Eyâleti'ne bağlı sancaklar arasında Kastamonu Sancağı, orta halliler arasında yer almaktadır.

Madenlerde çalışan farklı işçi ve idari görevli kategorilerinin yorumlanmasını Kastamonu Sancağı kanunnâmelerinin bulunmaması güçleştirmektedir. Rumeli kanunnâmelerinde, maden işleyenlerin (küreci) vergi ayrıcalıklarına sık sık değinildiği hâlde Anadolu madenlerinin işlenmesine ilişkin bilgi çok azdır.¹⁸

Küre'nin idari tarihçesine bakılacak olursa; 1582 tahririnden sonra Küre-i Nühâs ve İnebolu nâhiyedir ve Devrekânî Kazası'na bağlıdır. Osmanlı arşivinde Küre'nin ilk olarak 24 Nisan 1691 tarihinde kaza olduğundan bahsedilmektedir. Arşiv verilerine göre Küre; 1705, 1759, 1760 ve 1767 yıllarında ilçedir. 30 Mayıs 1777 yılında Küre İnebolu'ya bağlıdır. 1783- 1798 Küre tekrar ilçe olmuştur. 1801, 1815, 1823, 1825 ve 1835'te Küre ilçedir.¹⁹

1836 yılında İnebolu Küre'ye bağlı bir bucaktır. 1841'de Küre ilçedir. 1848 yılında yine İnebolu ve Cide, Küre'ye bağlı bir bucaktır. Bu tarihten 1868 yılına kadar Küre Kastamonu'ya bağlıdır.²⁰

H.1304 (M.1888) tarihinde Küre Nâhiyesi Cide Kazası'na bağlıdır. Küre Nâhiyesi'nin kaza olması, buraya gerekli memurların tayin edilmesi ve bu memurların maaşları hakkında Kastamonu Vilâyet Meclisi'ne başvurulmuştur.²¹

H.1305 (M.1889) tarihinde Küre, Kastamonu Sancağı'nın kazası hâline getirilerek gerekli görülmesi hâlinde yeni memurlar tayin edilmesi düşünülmüştür.²²

H.1308 (M.1892) tarihli bir belge ise Küre'nin İnebolu Kazası'na bağlı bir nâhiye olduğunu göstermektedir. Küre'nin kaza olmasının bütçe nedeniyle uygun

¹⁸ Faroqhi, **a.g.e.**, s. 213.

¹⁹ Hayati Tahsin Yılmaz, **Osmanlı Arşivlerinde İnebolu, Abana ve Küre**, Abana Gazetesi, Ocak 2010, s. 50.

²⁰ Yücel, **a.g.e.**, s.41.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi, No: 1578/41.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi, No: 1520/23.

görülmeyeceği belirtilmiştir.²³ Yani Küre Nâhiyesi'nin kazaya dönüştürülmesi düşünülmüş, fakat bütçe izin vermediği için nâhiye olarak kalmıştır.

Küre XIX. yüzyılın başında Anadolu Vilâyeti'ne bağlı bir sancak olan Kastamonu Sancağı'na bağlı bir kazadır. Nitekim milâdi 1801 tarihine rastlayan 1215 (M.1799) tarihli Kastamonu Şerhiye sicilinde, Kastamonu Sancağı'na bağlı olan kazalardan birisi de Küre-i Nühâs olarak geçmektedir.²⁴

1893 yılında Küre, İnebolu'ya bağlı bir nâhiyedir. 2 Mayıs 1905 tarihinde Küre tekrar ilçe olmuştur. 1914 tarihinde Küre'ye bağlı birkaç köy İnebolu'ya geçmiştir. I. Dünya Harbi yıllarında Küre ilçedir ve "Küre-i Nühâs" adı en son 5 Kasım 1919 tarihli arşiv belgesinde geçmektedir.²⁵

Küre'nin nüfus durumuna gelince; Küre kazası, Osmanlı hâkimiyetine dâhil olduktan sonra, burada oluşan huzur ve düzen ortamı ile bakır madenin ekonomik getirisine bağlı olarak bölgenin nüfusu hızla artmıştır. Ayrıca yaylak-kışlak arasında hayat süren Türkmen aşiretleri de yerleşik hayata geçmişlerdir. Bu sebeple ülkemizin pek çok yöresinde yakın zamana kadar göçebe hayat tarzı sürdürülürken, Küre ve çevresinde daha XVI. yüzyılda zirai anlamda tarım topraklarının işlendiği köy yerleşmeleri yayılmış ve neredeyse yerleşik hayat sağlanmıştır.

Küre'deki nüfus, Osmanlı klasik döneminde oldukça yüksekken, zaman içinde ciddi bir şekilde azalmıştır. Bunda bakır madenin işletilme durumu en önemli belirleyici etkidir.²⁶

Küre, 1831 yılında yapılan Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk nüfus sayımında Kastamonu Sancağı içerisinde, Kastamonu kazasından sonra en fazla nüfusa sahip

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî, No: 1755/9.

²⁴ İbret, a.g.e., s.142.

²⁵ Yılmaz, a.g.e., s.50.

²⁶ Şennur Şenel, Şerif Korkmaz, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Küre-i Nühâs Kazasında Sosyal ve İktisadi Yapı", **II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003)**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayinevi, Ankara, 2005, s.17.

olan diğerk bir ilçedir. Bu sayıma göre Kastamonu Sancağı'nda bulunan erkek nüfusunun %17,6'sı Küre kazasında yaşamaktadır.²⁷

Küre'nin üretim ve sanat geçmişine kısaca bakılacak olursa, burada en çok rastlanan işkolu madenciliktir. Temettuat defterlerinde maden işçilerinin çalıştığı “Maden-i Hümâyün” adının geçmesi, daha önceki yüzyıllarda yoğun bir biçimde üretim yapılan madenciliğin bu dönemde de varlığını devam ettirdiğini belgeler niteliktedir.²⁸

V. Cuinet 1891 tarihli “Turgie d'Asia” adlı eserinde, Küre şehrinin XIX. yüzyılın son zamanlarındaki durumu ile ilgili şunları söylemiştir: “ Küre aynı isimli nâhiyenin merkezidir. 500 evden oluşan bu kasaba 2.500 nüfuslu olup, nüfusun tamamı Müslümandır. İnebolu'nun 30 km güneyinde olan bu kasabanın tanınmış üretimi bakır madenidir. Yüksek tepeler hâlinde yığılmış cüruflarla çevrilmiş olan bu yerin zengin madenleri Paflegonyalılar'dan beri Romalılar, Cenevizliler ve nihâyet Türkler tarafından işletilmiştir. Ancak bu gün üretim durdurulmuştur. Türkler buradan çıkardıkları bakırdan mangal ve kap, kazan yaparak yakın çevreye, İstanbul'a ve yurt dışına ihraç etmekte idi.”²⁹ Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Küre, XIX. yüzyılın son çeyreğinde de, daha öncesinde olduğu gibi bir maden kasabasıdır. Burada her ne kadar madenler işletilmese de yaklaşık 2.500 kişilik nüfusu besleyen bir ekonomik yapı olmalıdır.

XVI. yüzyılda bakırın varlığına bağlı olarak, Küre şehrine bakırı işleyen zanaatkârlar yerleşmiş ve 1844-1845 yıllarına ait temettuat kayıtlarında da Küre şehrinde 158 hânenin esnaflık yaptığını ve bu esnaflar içerisinde de dericilik ve demircilikle geçinenlerin oranlarının fazla olduğu belirtilmiştir. Bu duruma göre XIX. yüzyıl sonlarında şehri ayakta tutan temel ekonomik yapı esnaflık ve el sanatları üzerinedir. Ancak bakırcılık yerine demirciliğin ön planda olması oldukça ilginçtir. V. Cuinet'in ifadesinden anlaşıldığı üzere buradan özellikle ısınmada kullanılan mangal yapılmakta ve İstanbul gibi büyük şehirlere gönderilmektedir. Günümüzde de

²⁷ İbret, **a.g.e.**, s.142.

²⁸ Şenel, Korkmaz, **a.g.e.**, s.19.

²⁹ İbret, **a.g.e.**, s.112.

geçmişı kanıtlar nitelikte, Küre şehrinin önemli ticaret yerlerinden birisi Demirciler Sokak'tır.³⁰

Geçirdiği yangınlardan sonra her şeye sıfırdan başlayan Küre, doğal kaynaklarının bir kısmını kullanarak bu günkü düzeyine ulaşmıştır.

---

³⁰ İbret, **a.g.e.**, s.112.

I.BÖLÜM

MADENCİLİK TARİHİ

Şüphesiz ki insanoğlunun madencilik tarihi bakırın işlenmesiyle başlar. İnsanoğlunun kullandığı bakır madenine ilişkin ilk veriler elimize M.Ö 8200-8000 yıllarına dayandırılan Diyarbakır-Çayönü'nden gelmektedir. Bakır günümüzden 10.000 yıl önce kullanılmaya başlanmıştır. Bu da bize Küre'deki madenciliğin oldukça erken tarihlere çekilebileceğini göstermektedir.

Günümüzde olduğu gibi tarihte de madenciliğin oldukça ileri düzeyde ve yaygın bir şekilde var olduğunu biliyoruz. Çünkü bilinen tarihi devirlerden beri Türklüğün yapmış olduğu fetihlerde rol oynayan iki sanattan biri at yetiştiriciliği iken, diğeri de madencilik olmuştur. Türklerin Orta Asya yaylalarında saf olarak altın ve bakır madenlerine rast geldikleri ve bunları ateşte eriterek istedikleri şekilleri vermiş oldukları bilinmektedir. Hatta Türkler ilk etapta bakırdan imâl etmiş oldukları silahların yeteri kadar sağlam olmadığını görünce, bu madeni kalay ile karıştırarak daha sert ve kuvvetli bir madeni elde etme yoluna gitmişlerdir. Nitekim Altay Dağları'nın pek çok yerinde bulunan maden ocakları ve izabe fırınları, Türklerin madenleri topraktan çıkarmayı ve çıkardıkları ürünleri izabe ederek işlenecek hâle getirmeyi ve onlardan da her türlü madeni eşyayı yapmayı bildiklerini göstermektedir. Aynı şekilde kurganlarda bulunan madeni eşyalar da bize, madenciliğin, Türklerin arasında ne kadar ileri düzeyde icra edilen ünlü bir sanat olduğunu göstermektedir. Bunu bize, kurganlarda bulunmuş olan ve Leningrad Ernotaj Müzesi'nde muhafaza edilmekte olan çekiç tutmuş bir maden işçisini temsil eden küçük bir bakır heykelcik ile bol miktardaki küçük çekiçler daha iyi anlatmaktadır. Yine Türk ülkelerinde eski dönemlerde işletilip de bırakılmış bol miktarda maden ocağı kalıntısı da, Türklerin madenleri sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için değil, diğer milletlere de satmak için ürettiklerini göstermektedir.³¹

³¹ Fahrettin Tızlak, "Osmanlılardan Önce Türklükte Madencilik", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, C.7, Ankara, 2002, s. 407.

Afanasyevo kültür çevresine dâhil Altay bölgelerindeki buluntu yerlerinde M.Ö 3000'lerden kalma bakırdan yapılmış bıçak, teller, küpe ve diğer süs eşyaları bulunmuştur.³²

Bakır, farklı madenlerle birleştirilip ortaya tunç gibi değişik madenler çıkartılabilir. İnsanoğlunun bakır keşfedip, çinko ve kalay ile karıştırarak tuncu elde etmesi uygarlık tarihinde yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur.³³

M.Ö 1700-1200 yılları arasında Afanasyevo Kültürü'nün devamı olduğu öne sürülen Andronovo Kültürü insanları, Orta Asya kültür kronolojisinde bir çok yeniliğin başlangıcını temsil eder. Urullarla Yenisey-Altay bölgesi arasında saptanan bu dönemde Orta Asya insanı Maden Çağı'na geçmiş, bakır kullanmayı ve tunç elde etmeyi öğrenmiştir.³⁴

1.1.OSMANLI DEVLETİ'NDE MADENCİLİK

Candaroğulları İsfendiyar Bey zamanında, Çelebi Mehmed Küre Bakır Madenini, İsfendiyar Bey'den oğlu Kasım Bey'e bırakmasını istemiştir. Ancak İsfendiyar Bey kendi maişetinin Kastamonu ve Bakır Küresi'nden karşılandığını belirterek, buraların yine kendisine kalmasını istemiştir. Aynı zamanda Küre'nin hâricinde istenilen herhangi bir yeri Osmanlılar'a bırakabileceğini bildirmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Küre Bakır Madeni Candaroğulları için oldukça önemlidir. Osmanlılar bir süreliğine Küre'ye dokunmamışlar, Tosya, Kalecik, Çankırı ile yetinmişlerdir. Ancak ilişkilerin bozulması üzerine 1424-1425 yıllarında II. Murad bir seferle Bakır Küresi'ni zapt etmiş ve buradaki bakır madeninin işletmesini kısa süreliğine üzerine almıştır. Yine bu tarihten itibaren her ne kadar Bakır Küresi Candaroğulları'na bırakılmış ise de Osmanlılar'ın maden hâsılatından hisse aldıkları anlaşılmaktadır. Çünkü Fatih Sultan Mehmet, Trabzon seferine gönderilen gemilerin yolculuk

³² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, Ankara, 2005, s.320.

³³ Emine Karpuz, "*Anadolu Mutfağlarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi Örnekleri*", **Türkler**, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.691.

³⁴ Seyfi Başkan, "*Eski Türklerde Sanat*", **Türkler**, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.182.

esnasında bir ihtiyaçları olursa Bakır Küresi'nden Padişah için ayrılan harç akçesinden karşılanmasını Candaroğlu İsmail Bey'den istemiştir.³⁵

Bu ibâreye bakılarak ticarî ve sınaî faaliyetlerin Kastamonu'da bir hayli gelişmiş olduğu, Candaroğulları'nın da bu faaliyetlerden aldıkları vergilerle beyliklerini devam ettirdikleri düşünülebilir. Kastamonu ve Bakır Küresi'nin Osmanlıların eline geçmesi Candaroğulları'nın ekonomik yapısına bir darbe vurabileceği gibi, bunun bir adım ötesi, Sinop'un da er geç Osmanlılar tarafından zaptı, Candaroğulları'nın sonunu getirecektir.

Osmanlılar 1460 yılında Kastamonu ve Sinop'u birlikte ilhâk edince, bakır madenine büyük önem vermiş ve işletilmesi, istihsâlinin artırılması hususunda her dönemde yakın ilgi göstermişlerdir. Hatta Küre'de Elmalı Dağı'nda yeni bir madenin bulunduğu işitilmesiyle, ehl-i vukuf ile üzerine varılıp, madenin işlenmesinde fayda var mıdır yok mudur görülmesi, madene yakın dağ, orman ve akarsu bulunup bulunmadığının bildirilmesi hakkında Küre Kadısı ve Küre Emîni Mustafa Bey'e hüküm gönderilmiştir.³⁶

Kastamonu Sancağı Kanunnâmesi bulunmadığından, Küre bakır madeninin işletilmesi biçimi, burada çalışan işçi ve idarî görevlilerin vazifeleri, onların çalışma şekil ve şartları hakkında maalesef detaylı bilgi bulunmasına fırsat vermemektedir.³⁷

Candaroğulları Dönemi'nde Bakır Küresi'nden elde edilen ham bakırın çoğunun Kastamonu'da işlendiği, kullanıma hazır hâle getirildiği ve buna dayalı zanaat kolunun bir hayli geliştiği söylenebilir. Kâtip Çelebi de bu görüşü teyit etmekte ve bakırın Küre'den çıkarılmasına rağmen Kastamonu'da işlendiğini söylemektedir. 1659-1845 yılları arasında Osmanlılar aralıklı olarak Küre'deki Bakibaba Madeni'ni işletmişlerdir. Hatta 1715 yılındaki Osmanlı kayıtlarına göre, top yapmak için her yıl Küre'den İstanbul'a bakır getirilmiştir.³⁸

³⁵ Kankal, a.g.e., s.120.

³⁶ Kankal, a.g.e., s.121.

³⁷ Kankal, a.g.e., s. 121.

³⁸ Musa Güner, "Kuzey Türkiye", **Maden Tetkik Arama Dergisi**, 30 Mayıs 1980, s.66.

Kanuni Sultan Süleyman devrinde, Küre bakır madenleri tercihen Sivas, Tokat, Amasya bakırcı esnafına verilip, fazlası İstanbul'a sevk edilirdi. Bakırın İran tarafına gönderilmemesine dikkat edilirdi. Çünkü devletin bakır ihtiyacını, Anadolu coğrafyasından çıkarılan bakır tam olarak karşılamaktaydı. Aksi takdirde devlet bakır ithal etmek zorunda kalacaktı.³⁹

1.2.OSMANLI DEVLETİ'NDE MADEN İŞLETME YÖNTEMİ

Maden işleyenlerin nihâi üründen genellikle büyük bir pay almaları, bakır üretiminde gereken sermaye ve emeğin önemli bir kısmının bunlar tarafından sağlandığını göstermektedir. Pek çok maden işleyici işletme için gerekli sermayeyi borç parayla sağlamıştı. Osmanlı merkezi idaresi 1645-1646 yıllarında Küre bakır madenindeki Kürecilerin bir şikâyetini değerlendirirken; Kürecilerin (Küreciyan), madendeki zorunlu yatırımlar için bazı kişilerden borç aldıklarını, geçmişte böyle borçların uzun sürede ödenmesinin âdet olduğunu, oysa şimdi alacaklıların beklemeyi reddederek "Küreciyan"ın maden bölgesindeki varlıklarına el koymaya başladıklarını belirterek, madenin düzenli bir biçimde işlenebilmesi için alacaklılara ("muameleci"), madenden çıkan bakırın satılmasını beklemelerinin emredilmesini istiyordu. Satılan her bakır batmanından 10 akçe, borcun ödenmesi için ayrılacaktır. Osmanlı idaresinin değerlendirmesinde ise, alacaklılara ödemenin nasıl yapılacağı belirtilmekle birlikte, "tedric ile" ödeme ilkesi onaylanıyor ve alacaklıların "küreciyan"ın mal varlıklarına el koymaları yasaklanıyordu. Küreciler sadece az çok serbest piyasada iş yapan tefecilerden değil, aynı zamanda Osmanlı idaresi adına madeni işletmeyi üstlenen mültezimlerden de avans alırlardı. Örneğin; H.960 (M.1552-1553) öncesinde Küreciler dört mültezimden 400.000 akçe borç almışlar ve bu parayı taksitle ödeyebilmişlerdi. Bu örnekte, taksitler üretilen bakır miktarı üzerinden değil, çalışan fırın sayısı üzerinden hesaplanmış ve Kürecilere çalıştırdıkları fırın başına günde 15 akçeyi borcun ödenmesine ayırmaları emredilmiştir.⁴⁰

³⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.683

⁴⁰ Faroqhi, a.g.e., s.220.

Bakır fırınları ise genellikle özel kişilere aitti. M. 1664-1665 tarihli bir belge Küre'deki bir Küreciye yılda 20 batman⁴¹ bakır karşılığında kiralanmış bir kalhanedeki dörtte bir paydan söz edilmektedir. Hicri 1055 (M. 1645-1646) yılında Küre'de zenberekleri (yüksek fırın) ve bakır cevheri olan bir adam, bu varlıklarını üç yıllık bir süre için, yılda 400 batman bakır karşılığında başkasına devretmişti. Cevher ve fırın üzerinde geçici kullanım hakkı elde eden kişi, mal sahibinin (ve Osmanlı Devleti'nin) payını ödedikten sonra elinde kalan bakırla istediğini yapabiliyordu.⁴² Bu tür girişimlerdeki faal ortakların işe sermaye katıp katmadıkları bilinmemektedir. Bu tip ortaklıklar mâli kaynakları yetersiz olan Küreci adaylarına maden ya da yüksek fırın işletmeye başlama fırsatı veriyordu. Küre kadı sicillerinin bulunamaması nedeniyle bu tür sözleşmeler hakkında daha fazla bilgi elde edilememiştir.

O dönemde uygulama uyarınca, Küre madenlerini işleten mültezimlere bir tür asgari satış güvencesi verilirdi. Bunun anlamı özellikle genişçe bir bölgede yasal olarak bakır satılabilecek tek kişinin, söz konusu mültezim olmasıydı. Dolayısıyla mültezim, her zaman var olan yasadışı ticaretin koyduğu sınırlar içinde tekel kârı elde edebilirdi. İşletme maliyeti yüksek olan girişimler de yatırılan sermayeye kıyasla daha üretken olan işletmelerin rekabetinden korunurdu. Hicrî 984 (M. 1576-1577) yılında Anadolu'da Macar bakırının satılması, Küre mültezimlerinin çıkarlarına aykırı olduğu için yasaklanmıştı. Ancak Macaristan'dan gelen bakırın Anadolu'da çıkarıldandan çok daha ucuz olduğu, ya da Küre madenlerinin piyasadaki bakır talebini karşılayamadığı anlaşılıyor. Bunun sonucunda Macar bakır kaçakçılığının önlenmesinin çok güç olduğu ortaya çıkıyor.

1487 yılında Küre Bakır Madeni dairelerinde 4 görevli çalışmaktaydı. Sultan'dan özel atama belgesi almış olan 4 görevli de başka başlık altında kaydedilmiştir. Tahrir defterlerinde adı geçen 4 kâtibin maden idaresine bağlı olup olmadığı belli değildir. XVI. yüzyılın sonlarında ise Küre maden ve fırınlarına bağlı olarak çalışan 7 kâtip vardır.⁴³

⁴¹ Batman; Osmanlı döneminde kullanılan ağırlık birimidir. Günümüzde 7,697 kilograma denk gelmektedir.

⁴² Faroqhi, a.g.e., s.221.

⁴³ Faroqhi, a.g.e., s.214.

Osmanlı maden ocakları Darphâne Nezareti'ne bağlıydı. Merkezden idare edilen maden ocaklarında bütün işlerden sorumlu tutulan ve devlet tarafından atanan resmî görevliler mevcuttur. Bu görevliler vâsıtasıyla devlet, adı geçen mıntikalarda yapılan muamelelerden haberdâr olmaktadır. Geliştirdiği stratejileri tatbîk ettirmekte, denetimi sağlamaktaydı. Bu görevlilerin en rütbelisi maden eminiydi ve emrinde farklı sorumluluklar üstlenen çeşitli memurlar vardı. Maden ocağının büyüklüğüne ve cevherin zenginliğine göre bunların sayısında değişiklik görülmekteydi. Bu memurlar arasında yine devlet tarafından atanan kâtipler, mutemetler, vezzanlar bulunmaktaydı. Kâtipler, madenle merkez arasında yapılan her türlü yazışmalardan, hazine adına tutulan hesaplardan ve maden için gerekli her türlü tedârik ve zahireden sorumluydular. Mutemetler, tedârikin yerine ulaştırılmasından, ocaklardaki onarım ve donanımdan, nakliyat işlemleri ile işçilerin denetimi ve yoklamalarından sorumluydular. Vezzanlar ise üretilen ve merkeze gönderilen cevherin miktarının belirlenmesinden mesuldüler.⁴⁴

Çoğunluğu Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nde yayınlanan Maden Kânunnâmeleri, ocaklarda çalışanların sosyal yaşantılarını, yükümlülüklerini, devletle ilişkilerini, maden cevherinin çıkarılma, ayrıştırılma, vezn olup çeşitli kurumlara gönderilmesine kadar ki tüm aşamalara değinen hükümleri içermektedir.

Tespitlere göre Osmanlı Maden Kânunnâmeleri'nin özünü Sakson Madencilik Kânunları teşkil etmektedir. XI. yüzyıl sonrası Orta Almanya'dan Sırbistan ve Bosna'ya göç eden madenci Saksonlar, mevcut ocakları ıslah ederek teknik ve hukukî açıdan Almanya ve Bohemya modeline göre uyarladılar. Bu nedenle Osmanlı Kânunnâmeleri'nde geçen teknik ve hukukî terimlerin birçoğu Almanca kaynaklı olup, Sırpça- Hırvatça gibi yerel diller vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne aktarılmıştır.⁴⁵

XV. ve XVIII. yüzyıllar arasında oluşturulan maden mukataaları üretim düzeyleri ve gelir-giderlerine uygun olarak devletin öngördüğü şartlar altında emanet, iltizam-malîkâne ve ihâle sistemleri olmak üzere başlıca üç tarzda işletilmişlerdir.

⁴⁴ Mustafa Altunbay, "Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik", **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.1473.

⁴⁵ Altunbay, **a.g.m.**, s.1465.

Bu tarzlardan emanet usulü, en yaygın biçimde kullanılan maden işletme uygulamasıydı. İşletmenin başında direk devletçe atanan ve belirli bir ücret karşılığı vazifesini yürüten emin bulunmaktaydı. Eminin en önemli görevi, sorumlu bulunduğu madende gelir-giderlerin kontrol edilmesi ve harcamaların koordineli biçimde yapılarak, çalışanların huzurunun sağlanması hususunda dikkatli davranmasıydı.⁴⁶

Eminin emrine madenin genişliğine göre sermaye akçesi verilirdi. Odun, kömür, madencilerin yiyecekleri emin veya mahallin kadısı tarafından ve parası madencilerden alınmak üzere temin edilirdi. Maden istihsal edildiğinde, emin, tayin edilen hadde göre (beşte-dörtte bir, sekizde bir) mîrî hissesini alır –parasız olarak-kalan kısmını, eğer devletçe ihtiyaç varsa gene tayin edilen bir fiyata göre sermaye akçesiyle mîrî nâmına satın alınırdı. Buralara bazen devlet esir de gönderiyor, ihtimal hisseye iştirâk ediyordu.⁴⁷

Maden işletmelerinde karşılaşılan yaygın işletme tarzlarından ikincisi iltizam ve uzantısı olan malikâne usulüydü. İltizam sistemi, maden ocakları gibi düzenli biçimde gelir getiren işletmelerin, maliye tarafından tespit edilen yıllık gelirin asgarî ve azamî değerleri de düşünülerek, açık arttırma usulüyle ve peşin olarak alınan belli bir meblağ karşılığı mültezimlere devredilmesi idi. Devlet bu devir işini yaparken, belirli hükümleri göz önünde bulundurmakta ve verilen taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini sıkıca kontrol etmekteydi.⁴⁸

Maden ocaklarını iltizam eden kişi tek kişi olabileceği gibi, birkaç kişiden de oluşabilirdi. Bu kişi veya kişiler, çalışanların ücretlerini ve diğer masraflarını kendi malından karşılamak zorundaydı.

XVII. yüzyıl sonlarında ise, devlet ekonomisinde görülen bunalım sebebiyle, müzayede sonucu iltizam hakkını elde edenlere mukataalar bu kez kayd-ı hayat şartı ile verilmeye başlandı. Malikâne adı verilen bu usul, maden işletmelerinde iltizamın uzantısı olarak kaldırıldığı âna kadar uygulandı.

⁴⁶ Altunbay, **a.g.m.**, s.1467.

⁴⁷ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Maden İşletme Hukuku”, Doktora Tezi, **A.D.T.C.F.**, Ankara, 1987, s.124.

⁴⁸ Altunbay, **a.g.m.**, s.1467.

Osmanlı Devleti'nde maden işletme usullerinin sonuncusu olan ihâle sistemi, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlık kazanmış ve sonraki yüzyılda da varlığına devam etmiştir. Kısaca, bu sistem maden şirketleri veya ruhsat verilen kişilerce maden araştırmaları için devlet topraklarının uzun dönemlik imtiyazla kiraya verilmesidir. Bu sistem, kırsal kesimdeki topraklarda madenleri araştırmayı teşvik etmekteydi.⁴⁹

---

⁴⁹ Altunbay, **a.g.m.**, s.1465-1467.

II. BÖLÜM

KÜRE BAKIR MADENİ

2.1.KÜRE BAKIR MADENİ GELİRİ

Küre Bakır Madeni geliri Padişâh hassına dâhildir. 1530 yılında bakır madeninden elde edilen gelir, 2.255.381 akçe olarak kayıtlıdır. 1582 yılına gelindiğinde bakır madeninden elde edilen gelir, 2.752.940 akçeye yükselmiştir. Dolayısıyla elli yıllık dönemde bakır madeninden elde edilen gelirden %22'lik bir artış söz konusudur. Bu artışın çıkarılan bakır madenindeki artıştan mı, yoksa bakır madenin fiyatındaki artıştan mı kaynaklandığı bilinmemektedir. 1530 tahririnde, çıkarılan bakır cevherinin miktarı yazılı olsaydı bunu çözmek gayet kolay olacaktı.⁵⁰

XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Osmanlı merkezi idaresinin çeşitli madenlerin işletilişini iltizama çıkardığı bilindiğinden, benzeri düzenlemelerin önceki dönemlerde de yapıldığı varsayılabılır. XVIII. yüzyılda, bazen mültezimin ücret ve masraftan ödemesi ve merkezi idareye de belli miktar bakır teslim etmesi istenirdi. Bu sorumlulukları yerine getirmesinden sonra elinde kalan bakır, mültezimin kazancını oluştururdu.⁵¹

Kâtip Çelebi'nin anlattıklarından, çıkarılan bakırın genellikle farklı bir biçimde bölüştüğü anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda Osmanlı merkezi idaresi bakırın yarısını alır ve harcamaların tamamını üstlenirdi. Bu çözümün gerekli sermayeye sahip mültezimin bulunmadığı zamanlarda tercih edildiği ve Osmanlı hükümeti adına madenleri doğrudan idare etmek için maaşlı bir görevli (Emin) atandığı varsayılabılır. Ancak Osmanlı Devleti'nin Küre madenlerinde üretilen bakırın tümünü istediği durumlarla da karşılaşmıştır.⁵²

⁵⁰ Kankal, a.g.e., s.124.

⁵¹ Faroqhi, a.g.e., s.218.

⁵² Faroqhi, a.g.e., s.218.

2.2.KÜRE MADENLERİ ÇALIŞANLARI

Küre madenlerinde çalışan köylülere ilişkin bilgiler 1530 yılları içinde bulunabilmektedir. Bu yıllarda madende çalışanlar Hoşalay, Taşköprü ve özellikle de Daday kazasındandı. Madenlerde ve arıtım tesislerinde çalışan köylüler arasında tam anlamıyla madenci olanların sayısı oldukça azdır. Küreci denilen bu kişilerin toplam sayısı 28 iken, Hoşalay'dan 42, Daday'da 36 ve Taşköprü'den 146 kişi "Hizmetkâran-ı Küre" idi. Bu başlık altında kaydedilmiş 250 kişinin genellikle mevsimlik olarak çalıştırıldığı düşünülebilir. 386 tahtacı ve 197 kütükçünün de zamanlarının çoğunu Daday'ın ormanlık tepelerinde geçirdikleri varsayılabilir. Esâsen bu şahıslar, adı geçen kazaların Küre'ye sınır olan köylerinde ikâmet ediyorlardı. Kereste ve payandalardan sorumlu kâtip ve mutemedin görevi bu kişilerin işini denetlemektir. Azdavay'dan gelen belirsiz sayıda kişi de maden ve arıtım işlerinde çalışır, devlete ait olan bakırın madenlerden İnebolu'ya taşınmasında ise zaman zaman köylü askerler (müsellem) çalıştırılırdı.⁵³

2.3. KÜRE'DE BAKIR SANATI

XI. yüzyılda ilçede sanatkâr grupların oluşmaya başladığı görülür. Bu da bize ilçenin sadece madenin çıkarıldığı bir yerleşim yeri olmadığını, bakır madeninin sanatsal olarak da işlendiğini, bakıra şekil verilerek günlük kullanıma hazır hâle getirildiğini göstermektedir.⁵⁴

Özellikle Candaroğulları Beyliği Dönemi'nde yoğun bir şekilde çıkarılmaya ve işlenmeye başlanan bakır, Sinop Limanı aracılığıyla Venedik ve Cenevizliler'e satılmıştır. Bu sayede bu iki devletle olan ticari ilişkiler canlı tutulmuştur.

Kastamonu'da madencilik sanatı hayli yaygındı. Kastamonu'daki Yakup Ağa İmâreti yakınında demirci ve çilingir dükkânları bulunmaktaydı. Üzeri kiremit kubbeli bu geniş dükkânlarda izabe ve tesviye, yani demir, bakır ve kurşun eritme, şekil verme

⁵³ Faroqhi, a.g.e., s.218.

⁵⁴ Kankal, a.g.e., s.121.

mahalleri bulunduğunu, bunların adeta bir maden fabrikası gibi çalıştıklarını Mehmet Behçet, *Kastamonu Asar-ı Kadimesi* adlı eserinde yazmaktadır.⁵⁵

Küre’de de bakırdan eşyaların imâlatı gelişmişti. O kadar ki Osmanlı payitahtının bakır tas ihtiyacı Kastamonu’da yapılan üretimle karşılanıyordu. Bakır işlemeciliği burada adeta sanatkârane bir şekilde yapılmaktaydı. Bunda şüphesiz bakırın Küre’den çıkartılmasının büyük rolü vardı.⁵⁶ Hatta Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethinde kullandığı topların üzerinde “Küre-i Nühâs” terimi okunmaktadır.

Nitekim Kâtip Çelebi (1609-1657) “*Cihannüma*” adlı eserinde Liva-i Kastamonu faslında: “Küre-i Nühâs, Kastamonu’nun nahiyesi olmakla ekser evâni (eşya) bu şehirde işlenir, etrafa gider.” demektedir. Şehirde bakırcılık sanatı hayli ileri olup, her ne kadar eskisi gibi kesretli çıkmıyor ise de, tarz-ı cedid üzre güzel evâni yapılmaktadır.⁵⁷

Madenden çıkarılan külçe hâlindeki bakır, değişik yapım teknikleri ile işlenmekteydi. Bunlardan biri döğme tekniğidir. Bu en eski yapım tekniğidir. Bu teknikte, bakır külçeleri kalhanelerde eritilerek hazırlanan kalıplara dökülmekte ve ağır çekiçlerle dövülerek levha hâline getirilmektedir. XX. yüzyıl başlarına kadar kullanılan bu yöntem, artık terk edilmiştir. Bakır külçeler, bakır silindirlerle istenen kalınlığa getirilmekte ve kullanılmaktadır.

Döküm tekniği ise, kalhanelerde eritilen madenin önceden hazırlanan kalıplara dökülerek dondurulması ile kap elde edilmesine döküm tekniği denilmektedir. Bu teknikte, aynı tipte çok sayıda eşya elde etmek mümkündür.

Ülke üretiminin büyük kısmını karşılayan İstanbul’daki Tophâne-i Amire’ye yönelik tedârik her dönem büyük boyutlarda gerçekleştirilmekteydi. Tophâne’nin demir ve bakır ihtiyacı Küre, Gümüşhane, Keban, Ergani ve Smakov Madenleri’nden karşılanmaktaydı. Bu nedenle her dönem yüksek oranlarda demir ve bakır kara ve

⁵⁵ Mehmet Behçet, *Kastamonu Asar-ı Kadimesi*, Yay. Haz. Fazıl Çiftçi, Kastamonu Valiliğ İl Özel İdaresi Yayını, Kastamonu, 1998, s. 92.

⁵⁶ Fahri Maden, “*XVIII. Yüzyıl Sonu, XIX. Yüzyıl Başlarında Kastamonu’da Esnaf Grupları, Zanaatkârlar ve Ticarî Faaliyetler*”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:15, Güz 2007, s.153.

⁵⁷ Müjgân Cumhur, “*Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnâf Kuruluşları*”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğleri (19-21 Ekim 1998)*, Ankara, 1989, s.7-8.

deniz yoluyla merkeze gönderilmekteydi. Küre'den çıkartılan madenin naklinde kullanılan başlıca istikâmet ise Küre-İnebolu İskelesi'ydi.⁵⁸

Devletin yanısıra, Kastamonu'daki bakırcı esnafının ve bunun dışında Tokat, Amasya ve Erzurum olmak üzere Acem tüccarının da Küre Bakır Madeni'nden bakır aldıkları anlaşılmaktadır. Bu gün halk arasında atasözü olarak aktarılan pek çok deyim, bakır kap-kacağın çoğu aile için sadece bir ev eşyası değil, aynı zamanda gerektiğinde satılabilecek bir tür yedek akçe olduğunu göstermektedir.

Bakır almak için Sivas, Tokat ve Amasya tarafından gelen kazancıların, madene geldiklerinde, sancakları kadılarından temessük getirecekleri, giderken de ne miktar bakır satın aldıklarına dair ellerine temessük verileceği bildirilmiştir. Bir diğer emirle de, işlenmiş bakır kaplar satın almak istediklerinde Sivas, Tokat ve Amasya bakırcı esnafına engel olunmaması, ancak dikkatli davranılıp memleket hâricine bakır gitmesine müsaade edilmemesi vurgulanmıştır.⁵⁹

Küre bakır, gemi inşasında da kullanılıyordu. Özellikle Sinop Tersanesi'nde inşa edilen gemiler için ihtiyaç duyulan bakır, Küre-i Nühâs Kadılığı'na ve Maden Emîni'ne hüküm yazılarak temin yoluna gidiliyordu. Bedeli ise Tersane Emîni tarafından ödeniyordu.⁶⁰

Küre bakır madeninin ne zaman kullanılmaya başlandığına dair kesin bilgiler yoksa da ilçede yapılan kısıtlı arkeolojik çalışmalara bakılarak, ilçenin kuruluş tarihinin M.Ö 2000 yıllarına indirmek mümkündür. Küre'de bakır sanayisinin yanında Debbağhâne (Tabakhâne) ile ilgili sanayi faaliyetleri de vardır. Küre'deki tabakhânelerin sayısı ve buralarda kaç kişinin çalıştığı kayıtlarda geçmemektedir. Kastamonu ve Küre coğrafyasında kesilen hayvan ve işlenen deri miktarının bilinmemesi, bu sanatın iş hacminin ne kadar gelişmiş olduğunun tespitini imkânsız hâle getirmektedir.⁶¹

⁵⁸ Altunbay, **a.g.m.**, s. 1473.

⁵⁹ Kankal, **a.g.e.**, s.123.

⁶⁰ Mehmet Ali Ünal, "*XVI. Yüzyılda Sinop Tersanesi İçin Canik Sancağı'ndan Malzeme Temini*", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, (Editör: Cevdet Yılmaz), Samsun, 2006, s.248.

⁶¹ Gököğlü, **a.g.e.**, s.125.

2.4.KÜRE'DE BAKIR MADENİ VERİMLİLİĞİNİN DÜŞMESİ

Osmanlı Hükümeti, madenlerin ve madencilik sektörünün gelişmesi için çeşitli teşvikler uygularken, bir yandan da üretimin herhangi bir aksaklığa uğramaması için azamî gayret sarf etmiştir. Teşviklerin doğrudan ve dolaylı olarak madencilik girişimlerinin ve takiben şirketleşmenin artmasına, istihdâma ve üretime etkileri görülmüştür.⁶²

Küre'de XVI. yüzyıl sonundan itibaren, yüzeye yakın bakır madeninin zamanla azalmasıyla bakır verimi düşmeye başlamıştır. Derinlerde yer altı sularının boşaltılmasının güçlüğü ve havalandırmanın yapılamaması yüzünden derinlerdeki tenör oranı yüksek madenin çıkartılması, o dönemin yöntem ve teknikleriyle oldukça zor olmuştur.⁶³

1845 yılında meydana gelen maden göçüğü, çok sayıda madencinin hayatına mâl olmuş, geri kalan madencileri de madene girmekten ürkütmüş, böylece madencilik faaliyeti durmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarında XVII. yüzyılda bakır madeni, sadece Gümüşhâne ve Küre'de üretilmekteydi. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Ergani ve Keban madenleri Osmanlı maden üretiminin en çok yapıldığı yerler hâline gelmişlerdir. Bu yıllardan itibaren XIX. yüzyıl başlarına kadar Küre bakır madenleri çıkarımı iyice zayıflamıştır.

Özellikle XVI. ve XIX. yüzyıllarda ülke içinde yaşanan çalkantılı dönemlerde, ocaklar saldırıların ana hedeflerinden biri durumuna gelmiştir. Bu durum madenlerde ağır hasarları beraberinde getirerek, üretimin belirli bir süre durmasına, çalışanların yağmalanmasına, hatta katledilmelerine veya dağılmalarına da yol açmaktaydı. Bu nedenle maden idarecileri merkeze gönderdikleri arzlarda, manzaranın ciddiyetini

⁶² Ahmet Öğreten, Halil Yıldırım, "1876-1908 Döneminde Ereğli Kömür Havzasında Uygulanan Madencilik Teşvikleri ve Sonuçları", **Karadeniz Sosyal Araştırmaları Özel Sayısı**, C.2, Sayı: 7, 2009, s.334.

⁶³ Kankal, a.g.e., s.124.

yansıtmaya özen göstermekteydiler. Bu durumlarda devlet ekonomik açıdan büyük zarara uğramıştır.⁶⁴

Hatta XIX. yüzyılın ilk yarısında Küre’de yer altı ocaklarından maden çıkarımı durmuştur. Ainsword (İngiliz gezgin), 1840 yılında Küre kasabasına uğradığından madenlerin işletilmediğini ve yalnızca önceden çıkarılan cüruftan bakır elde edilmeye çalışıldığını belirtmektedir. 1845 yılında Küre madenlerinin işletilme imtiyazı Hacı Kosti veya Bedos adıyla bilinen kişiye verilmiştir. Bu kişi çay kenarına kurduğu 17 fırından (Zemberek) bakır üretimi yapmıştır. Günümüzde Küre şehrinin güney sınırını, adını eski zemberekten alan Zemberek Çayı izlemektedir. Dolayısıyla sadece minaresi kalmış olan Hacı Pir Camisi’nden (Tabaklar Camisi) itibaren başlayarak bütün şehrin kenarı boyunca uzanan Zemberek Çayı vadisinde yığılan cüruflardan bu fırınlar sayesinde bakır üretilmiş olmalıdır.⁶⁵

1895 ile 1913 yılları arasında çoğunlukla yabancı şirketler ihale yolu ile maden çevresinde çalışmışlardır.

Maden mevzuatının da devrin değişen şartlarına uygun olarak gelişme gösterememiş olması, madencilik çöküşünü hızlandırmıştır.⁶⁶

---

⁶⁴ Yaman, **a.g.m.**, s.269.

⁶⁵ İbret, **a.g.e.**, s.209.

⁶⁶ Mehmet Bayartan, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1**, 2008, s.137.

III. BÖLÜM

ARŞIV KAYNAKLARINA GÖRE KÜRE BAKIR MADENİ (1800-1850)

3.1. KÜRE BAKIRININ NAKLİ VE DARPHÂNEYE TESLİM OLUNAN BAKIR

Küre’de üretilen bakırın başlıca nakil ve dağıtım güzergâhı deniz yolu idi. Darphâne-i Âmire adına madende üretim yapan ve Emanet yöntemi ile Küre Bakır Madenleri’ni işleten işletmeciler ürettikleri bakır madenlerin bağlı bulunduğu İstanbul’daki Darphâne-i Âmire’ye teslim etmek zorundaydılar.⁶⁷ Küre Madenleri’nde üretilen bir yıllık bakır mahsulü Darphâne-i Âmire’ye İnebolu’dan deniz yoluyla, gemilere yüklenerek gönderilmekteydi. Bu gemilerin kirası hazineye ait olup, Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası Mültezimi tarafından verilmekteydi. Bakır ihtiyacı doğan yerlere, Darphâne-i Âmire parça parça bakır teslim edebiliyordu. Darphâne-i Âmire’ye teslim edilen bakırlar Başmuhasebe’ye kaydedilip, Darphâne’ye bakırın teslimini gösteren senet buradan verilirdi.⁶⁸

Bu işletmecilerden biri olan Küre Bakır Madeni Emîni Kapıcıbaşı Altıkulaçzâde Mehmet Ağa, Hicri 1216 (M.1801) yılında ürettiği bakırdan devlet hissesine ait bakır İstanbul’da bulunan Darphâne-i Âmire’ye nakletmek üzere, İnebolu denizcilerinden Ali Reis ile bir sözleşme yapmıştır. İnebolu Kadılığı nezdinde yapılan 22 Cemaziye’l-âhir 1217 (M. 20 Ekim 1802) tarihli anlaşmaya göre, 92 parça külçeden ibâret 2.276 okka⁶⁹ (2.917kg)⁷⁰ ham bakır deniz yoluyla İstanbul’a nakledilmiş ve 4 Recep 1217 (M. 31 Ekim 1802)’de teslimi gerçekleştirilmiştir. İnebolu’dan Ali Reis’in gemisine 2.276 okka olarak teslim edilen bakır, Darphâne-i Âmire’ye teslimde 2.259 okka (2.896 kg) çıkmıştır.⁷¹

⁶⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 57/2815.

⁶⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 55/3744.

⁶⁹ Okka: Tartı ölçülerinden birinin adıdır. Bunun yerine “kıyye” de kullanılırdı. Okka beldelere (şehir ve kasabalara) göre değişmekle beraber en tanınmış olanı dört yüz dirhem, 1,282 gramdır. Bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

⁷⁰ 1 okka 1.282 gram üzerinden hesap edilmiştir.

⁷¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 57/2815.

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 21 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

Küre Maden emniyetinin 1217 yılında el değiştirdiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. 1217 (M.1802) yılında Maden emniyetinin Kapıcıbaşı Altıkulaçzâde Mehmet Ağa'dan Lütfullah Ağa'ya geçtiği görülmektedir. Lütfullah Ağa devlet hissesi olan bakırı dört parti halinde deniz yoluyla İnebolu Limanı'ndan İstanbul'daki Darphâne-i Âmire'ye göndermiştir.

1217 senesinde (M.1802), Küre Madenleri'ni emaneten işleten Lütfullah Ağa, imâl ettiği 1.860 okkadan ibâret 92 parça ham bakır Kaba Ali Reis'in kullandığı Hacı Ömer Ağa'ya ait gemiye yükleyerek Darphâne'ye teslim edilmek üzere İstanbul'a göndermiştir. Ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Mehmet Sait tarafından ilâmen tescil edilmiştir (27 Zilhicce 1218/ M. 8 Nisan 1804). İnebolu'dan 1.860 okka (2.384 kg) olarak gemiye yüklenen bakır İstanbul'da Darphâne'ye 1.788 okka (2.292 kg) olarak teslim edilmiştir (15 Muharrem 1219/ M. 26 Nisan 1804).⁷²

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 92 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1217 senesinde (M.1802) Küre Madenleri Emniyeti, Lütfullah Ağa, imâl ettiği 2.674 okkadan ibâret 84 parça ikinci parti ham bakır İnebolu İskelesi'nden, Birincioğlu İbrahim Reis idaresindeki Hacı Ömer Ağa'ya ait gemiye yükleyerek Darphâne-i Âmire'ye göndermiştir. Ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Mehmet Sait tarafından ilâm edilmiştir (2 Muharrem 1219/ 13 Nisan 1804). İnebolu'dan Hacı Ömer Ağa'nın gemisine 2.674 okka (3.428 kg) olarak denizci Birincioğlu İbrahim Reis'e teslim edilen bakır, Darphâne-i Âmire'ye teslim edilirken 2.638 okka (3.381 kg) çıkmıştır (11 Muharrem 1219/ M.22 Nisan 1804).⁷³

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 47 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

⁷² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

Küre-i Nühâs Emîni Lütfullah Ağa, 1218 senesinde (M.1803), ürettiği bakırdan, devlet hissesine ait 614 okkadan ibaret 32 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Halil Reis isimli denizcinin idaresindeki, Hacı Salih'in gemisine yükleyerek, Darphâne-i Âmire'ye göndermiştir. Ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi yine, İnebolu Naibi Seyyit Mehmet Sait tarafından ilâm edilerek tescillenmiştir (2 Muharrem 1219/ 13 Nisan 1804). İnebolu'dan Hacı Salih'in gemisine 614 okka (787 kg) olarak teslim edilen bakır, Darphâne-i Âmire'ye eksiksiz bir şekilde teslim edilmiştir (11 Muharrem 1219/ 22 Nisan 1804).⁷⁴

Yine 1217 senesinde (M.1802), Küre Madenleri Emîni Lütfullah Ağa, imâl ettiği 3.746 okkadan ibâret 168 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Birinciöğlü İbrahim Reis'in kullandığı, Hacı Ömer Ağa'nın gemisine yükleyerek İstanbul'a göndermiştir. Ürünün teslimi ve nakli ile ilgili sözleşme İnebolu Naibi Seyyit Mehmet Sait tarafından ilâmen tescil edilmiştir (5 Safer 1219/ M.16 Mayıs 1804). İnebolu İskelesi'nden 3.746 okka (4.802 kg) olarak gemiye yüklenen bakır, İstanbul'da Darphâne-i Âmire'ye 3.728 okka (4.779 kg) olarak teslim edilmiştir (10 Rebiü'l-evvel 1219/ M.19 Haziran 1804).⁷⁵

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 23 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1218 senesinde Küre maden emînliğinin el değıştirmedeği anlaşılmaktadır. Bu dönem de maden emîni olan Lütfullah Ağa devlet hissesi olan bakır üç parti halinde deniz yoluyla İnebolu Limanı'ndan Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmek üzere göndermiştir.

1218 senesinde (M.1803), Küre Madenleri'ni işleten Lütfullah Ağa, imâl ettiği 1.356 okkadan ibâret 63 parça ham bakır, İnebolu'daki iskeleden Velialioğlu Mehmet Yazıcı'ya ait gemiye yükleyerek Darphâne-i Âmire'ye göndermiştir. Gönderilen bakırın nakli ve teslimi ile ilgili sözleşme, İnebolu Naibi Seyyit Hasan tarafından ilâm edilmiştir (Cemaziye'l-ahirin son günü, sene 1219/ M.1804). İnebolu'dan Velialioğlu Mehmet Yazıcı'nın gemisine 1.356 okka (1.738 kg) olarak teslim edilen

⁷⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁷⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

ham bakır, Darphâne-i Âmire'ye 1.327 okka (1.701 kg) olarak teslim edilmiştir (13 Recep 1219/ M. 18 Ekim 1804).⁷⁶

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 37 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1218 senesi (M.1803) hâsılatından, Küre Madenleri Emîni Lütfullah Ağa, imâl ettiği 230 okkadan ibâret 12 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Hacı Salih'in gemisine yükleyerek, Kaptan Halil Reis'e emanet edip, Darphâne-i Âmire'ye göndermiştir. İnebolu Naibi Seyyit Hasan tarafından ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi ilâm edilmiştir (16 Cemaziye'l-evvel 1220/ M.12 Ağustos 1805). İnebolu'dan 230 okka (294 kg) olarak Hacı Salih'in gemisine yüklenen ham bakır, İstanbul'da Darphâne'ye 271 okka (347 kg) olarak teslim edilmiştir (16 Cemaziye'l-evvel 1220/ M.12 Ağustos 1805).⁷⁷

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 53 kg artı fark olduğu görülmektedir.

1218 senesinde (M.1803), Küre Madenleri'nde üretilen bakırdan devlete ait, 3.699 okka 166 parça ham bakır, Ali Reis kaptanlığındaki Elhâc Ömer'in gemisine yüklenerek Darphâne-i Âmire'ye Lütfullah Ağa tarafından gönderilmiştir. Bununla ilgili sözleşme, İnebolu Naibi Seyyit Hasan tarafından ilâm ve tescil edilmiştir (19 Cemaziye'l-evvel 1220/ M.15 Ağustos 1805). İnebolu iskelesi'nden 3.699 okka (4.742 kg) olarak gemiyle İstanbul'a gönderilen bakır, Darphâne-i Âmire'ye 3.620 okka (4.640 kg) olarak teslim edilmiştir (19 Cemaziye'l-evvel 1220/ M.15 Ağustos 1805).⁷⁸

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 102 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

⁷⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁷⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁷⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

Küre Bakır Madeni Emîni Lütfullah Paşa 1219 yılı üretiminden Darphâne'ye ait hisseyi on parti halinde İnebolu'dan deniz yoluyla İstanbul'a göndermiştir.

1219 senesinde (M.1804) üretilen bakırdan, Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa, 2.168 okkadan ibâret 92 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Süvari İbrahim Reis idaresindeki Hacı Ömer Ağa'nın gemisine yükleyerek, İstanbul'a göndermiştir. Bakırın teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâm edilerek tescillenmiştir (7 Safer 1219/ M.18 Mayıs 1804). İnebolu'dan Hacı Ömer Ağa'nın gemisine yüklenen 2.168 okka (2.779 kg) ham bakır, İstanbul'a 2.114 okka (2.710 kg) olarak teslim edilmiştir (4 Recep 1221/ M.17 Eylül 1806).⁷⁹

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 69 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenlerinden çıkarılan bakırdan, Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa'nın imâl ettiği 965 okkadan ibâret 42 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Mahmut Reis kaptanlığındaki Hacı Osman Ağa'nın gemisine yüklenerek, Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmek üzere İstanbul'a göndermiştir. İnebolu Naibi Seyyit Ali, gönderilen bakırın nakli ve teslimi ile ilgili ilâmı yazarak, gönderimi tescillemiştir (9 Safer 1219/ M.20 Mayıs 1804). İnebolu'dan Hacı Osman Ağa'nın gemisiyle İstanbul'a teslim edilmek üzere yola çıkan 965 okka (1.237 kg) ham bakır, Darphâne-i Âmire'ye 945 okka (1.211 kg) olarak teslim edilmiştir (4 Recep 1221/ M.17 Eylül 1806).⁸⁰

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 26 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa imâl ettiği 1.081 okkadan ibâret 48 parça ikinci parti ham nühası, İnebolu İskelesi'nden Korukoğlu Mustafa Reis gemisine yükleyerek, İstanbul'a göndermiştir. Gönderilen bakırın teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâmen tescil edilmiştir (Safer 1219/ M.Mayıs 1804). 1.081 okka (1.385 kg) olarak, İnebolu

⁷⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No.: 38/1885.

⁸⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

İskelesi'nden gemiyle yola çıkan bakır, 1.064 okka (1.364 kg) olarak Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmiştir (24 Rebiü'l-âhir 1221/ M.11 Temmuz 1806).⁸¹

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 21 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa, 1219 senesinde (M.1804), imâl ettiği bakırdan devlet hissesine ait 1.002 okkadan ibâret 40 parça ham bakır, İnebolu İskelesi'nden denizci Abdullah Reis'in idare ettiği Müşevveşoğlu İbrahim Reis'in gemisine yükleyerek İstanbul'a göndermiştir. Ürünün teslimi ve nakliyle ilgili sözleşme İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâm edilmiş ve tescillenmiştir (Safer 1219/ M.Mayıs 1804). İnebolu'dan 1.002 okka (1.284 kg) olarak, Müşevveşoğlu İbrahim Reis'in gemisine teslim edilen bakır, İstanbul'da Darphâne'ye 968 okka (1.240 kg) olarak teslim edilmiştir (24 Rebiü'l-evvel 1221/ M.11 Haziran 1806).⁸²

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 44 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa, imâl ettiği 16 parçadan oluşan 370 okka ham bakırı Korukoğlu Mustafa Reis'in gemisine yükleyerek, Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmek üzere İstanbul'a göndermiştir. Ürünün Darphâne-i Âmire'ye gönderildiğine dair ilâm, İnebolu Müvellisi Seyyit Ali tarafından verilmiştir (Recep 1219/ Ekim-Kasım 1804). İnebolu'dan Korukoğlu Mustafa Reis'in gemisine 370 okka (474 kg) olarak teslim edilen bakır, İstanbul'da Darphâne'ye teslimde 362 okka (464 kg) olarak çıkmıştır (24 Rebiü'l-evvel 1221/ M.11 Haziran 1806).⁸³

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 10 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre'de üretilen bakırdan, Lütfullah Paşa, 160 parçadan oluşan 2.985 okka ham bakır, İnebolu İskelesi'nden İbrahim Reis kaptanlığındaki

⁸¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁸² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁸³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

Hacı Ömer gemisine yükleyerek, İstanbul'a göndermiştir. İnebolu Müvellisi Seyyit Ali, Gönderilen bakırın nakli ve teslimi ile ilgili ilâmı yazarak, gönderimi tescillemiştir (Cemaziye'l-âhir 1220/ M.Ağustos-Eylül 1805). İnebolu İskelesi'nden 2.985 okka (3.826 kg) olarak İstanbul'a gönderilen bakır, Darphâne'ye teslimatta 2.966 okka (3.802 kg) olduğu tespit edilmiştir (17 Cemâziye'l-evvel 1220/ M.13 Ağustos 1805).⁸⁴

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 24 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa, 1219 senesinde (M.1804) ürettiği bakırdan devlet hissesine ait bakır, İstanbul'da bulunan Darphâne-i Âmire'ye göndermek üzere, İnebolu İskelesi'nden, 24 parçadan ibâret 554 okka ham bakır Halil Reis idaresindeki Hacı Salih'in gemisine yükleyerek göndermiştir. Gönderilen bakırın teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Müvellisi Seyit Ali tarafından ilâm edilerek, tescillenmiştir (Recep 1220/ M. Eylül-Ekim 1805). İnebolu'dan Hacı Salih'in gemisiyle 554 okka (710 kg) olarak İstanbul'a gönderilen bakır, Darphâne-i Âmire'ye teslimde 531 okka (680 kg) olduğu tespit edilmiştir (20 Recep 1220/ M.14 Ekim 1805).⁸⁵

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 30 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenleri Emîni Lütfullah Paşa'nın imâl ettiği, 20 parçadan oluşan 363 okka ham bakır, İnebolu İskelesi'nden, Hacı Kahraman'ın gemisine yüklenerek, Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. İnebolu Müvellisi Seyyit Ali tarafından, gönderilen bakırın nakli ve teslimi ile ilgili ilâm verilmiştir (Recep 1220/ M. Eylül-Ekim 1805). İnebolu İskelesi'nden 363 okka (465 kg) olarak Hacı Kahraman'ın gemisine teslim edilen bakır, İstanbul'da Darphâne'ye 360 okka (461 kg) olarak teslim edilmiştir (18 Recep 1220/ M.12 Ekim 1805).⁸⁶

⁸⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁸⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁸⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 4 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenleri Emine Lütfullah Paşa'nın ürettiği, 56 parçadan ibâret 1.231 okka ham bakır, İnebolu İskelesi'nden Abdullah Reis'in kullandığı Hacı Kahraman'ın gemisine yüklenerek, Darphâne-i Âmire'ye gönderilmek üzere yola çıkmıştır. Gönderilen bakırın teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâmen tescil edilmiştir (Rebiü'l-evvel 1221/ M. Mayıs-Haziran 1806). İnebolu'dan 1.231 okka (1.578 kg) olarak gemiye teslim edilen bakır İstanbul'da Darphâne'ye 1.194 okka (1.530 kg) olarak teslim edilmiştir (4 Recep 1221/ M.17 Eylül 1806).⁸⁷

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 48 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1219 senesinde (M.1804), Küre Madenleri Emini Lütfullah Paşa'nın idaresinde çıkarılan bakırdan, 48 parçadan oluşan 1.085 okka ham bakır, İnebolu İskelesi'nden İbrahim Reis kaptanlığındaki Hacı Ömer Ağa'nın gemisine yüklenerek, Darphâne'ye teslim olunmak üzere gönderilmiştir. Gönderilen bakırın teslimi ve nakli ile ilgili sözleşme, İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâm edilerek tescil edilmiştir (8 Cemâziye'l-âhir 1221/ M.23 Ağustos 1806). İnebolu'dan 1.085 okka (1.390 kg) olarak İstanbul'a gönderilen bakır, 1.085 okka, eksiksiz olarak Darphâne'ye teslim edilmiştir (21 Cemâziye'l-âhir 1221/ M.5 Eylül 1806).⁸⁸

1219 yılına ait Küre bakır üretiminden on parti halinde Darphâne'ye teslim edilen bakırın toplam miktarı 14.878 kilogramdan ibarettir.

1220 senesinde (M.1805), devlet hissesine düşen bakır miktarı hesap edilerek, Lütfullah Paşa idaresinde üretilen bakırdan, 120 parçadan oluşan 2.624 okka ham bakır İnebolu İskelesi'nden Süvari İbrahim Reis kaptanlığındaki Hacı Ömer Ağa gemisine yüklenerek, İstanbul'a teslim edilmek üzere yola koyulmuştur. Ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Naibi Seyyit Ali tarafından ilâmen tescil

⁸⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁸⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

edilmiştir (8 Cemâziye'l-âhir 1221/M.23 Ağustos 1806). İnebolu'dan deniz yoluyla Darphâne-i Âmire'ye 2.624 okka (3.363 kg) olarak gönderilen bakır, İstanbul'da Darphâne'ye 2.614 okka (3.351 kg) olarak teslim edilmiştir (21 Cemâziye'l-âhir 1221/ M.5 Eylül 1806).⁸⁹

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 12 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

Lütfullah Paşa Küre Bakır Madenlerini üç yıl süre ile işletmiştir. 1223 Hicri yılına gelindiğinde (M.1808), Küre Bakır Madenleri eminliğinin el değiştirdiği ve madenin Abdülbâki Ağa emanetinde işletildiği görülmektedir.

1223 senesinde (M.1808), Küre Madenlerini işleten Abdülbâki Ağa'nın hazine için imâl ettirdiği 1.667 okka ham bakırın, İnebolu İskelesi'nden Hacı Ömer Yazıcı kaptanlığındaki Velihacıoğlu Osman Reis'in gemisine yüklenerek, İstanbul'a gönderilmiştir. Ürünün teslimi ve nakli il ilgili sözleşme İnebolu Naib Vekili Seyyit Hasan tarafından ilâm edilmiştir (1 Recep 1223/ M. 23 Ağustos 1808).[20]İnebolu'dan Velihacıoğlu Osman Reis'in gemisi ne yüklenerek İstanbul'a gönderilen 1.667 okka (2.137 kg) ham nühas, 1.655 okka (2.121 kg) olarak Darphâne'ye teslim edilmiştir. Teslimâtı gösteren senedin verilmesi için ve navlun ücretinin ödenmediğine dair Başmuhasebe'ye yazı yazılmıştır. (21 Recep 1223/ M.12 Eylül 1808).⁹⁰

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 16 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

1224 senesinde (M.1809), Küre Bakır Madenleri Emîni Abdülbâki Ağa'nın imâl ettirdiği bakır hesap edilerek, dört adet gemi ile 8.659 okka (11.100 kg) bakır, İnebolu'dan deniz yoluyla Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Ürünün teslimi ve

⁸⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 55/2744.

nakli İnebolu Kadısı Hüseyin Efendi tarafından ilâmen tescil edilmiştir (5 Rebiü'l-evvel 1225/ M. 10 Nisan 1810).⁹¹

Küre-i Nühâs Maden Ocağı'ndan, 1224 senesinde (M.1809), Küre Bakır Madenleri'ni işleten Abdülbâki Ağa'nın imâl ettirdiği 72 külçeden ibâret, 1.394 okka bakır İnebolu İskelesi'nden, Ahmet Reis kaptanlığındaki Osman Ağa'nın gemisi ile Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Gönderilen bakırın nakli ve teslimi sözleşmesi İnebolu Kadısı Seyyit Hasan tarafından ilâm edilmiştir. İnebolu'dan 1.394 okka (1.787 kg) gönderilen bakır, Darphâne'ye 1.409 okka (1.806 kg) olarak teslim edilmiştir (16 Recep 1225/ M. 17 Ağustos 1810).⁹²

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 19 kg artı fark olduğu görülmektedir.

1224 senesinde (M.1809), Küre Madenleri Emîni Abdülbâki Ağa'nın, Küre-i Nühâs Maden Ocağı'ndan imâl ettirdiği 2.200 okka, 102 parça bakır, İnebolu İskelesi'nden kaptan Halil Beşe idaresindeki gemi ile Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Gönderilen bakırın teslimi ve nakli sözleşmesi İnebolu Kadısı Seyyit Hasan tarafından ilâm edilmiştir. İnebolu'dan 2.200 okka (2.820 kg) olarak Darphâne'ye gönderilen bakır, 1.932 okka (2.476 kg) olarak teslim edilmiştir (25 Recep 1225/ M.26 Ağustos 1810).⁹³

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 344 kg eksi fark olduğu görülmektedir.

Küre-i Nühâs Madeni Emîni Abdülbaki tarafından verilen ve 12 Cemâziye'l-evvel 1225 (M. 15 Haziran 1810) tarihinde işleme alınan dilekçede, Abdülbaki Ağa'nın Darphâne-i Âmire'nin 1224 senesi (M. 1809) hissesine karşılık muhtelif tarihlerde gönderdiği 12.000 okka (15 ton 384 kg) bakır için kendisine verilen senetlerin birleştirilerek tek bir senet hâline getirilmesi istenmektedir. Kayıtlarda yapılan inceleme sonucu yedi defada 561 parça külçe hâlinde 12.000 okka bakırın

⁹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

⁹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885.

⁹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

Darphâne'ye teslim edildiği tespit edildiğinden senetlerin birleştirilerek tek bir senetle belgelendirilmesi uygun bulunmuştur.⁹⁴

Bu bilgiden Küre Bakır Madeni emini olarak madenleri işleten kimselerin Darphâne-i Âmire'ye devlet payı olarak her yıl 12.000 okka, yani 15 ton 384 kg. bakır teslim etmekle yükümlü oldukları anlaşılmaktadır.

Küre bakırının İstanbul'a nakli sırasında deniz kazaları da yaşanmıştır.

1226 (M.1811) senesinde, Darphâne-i Âmire tarafından zapt ve idâre olunan Küre-i Nühâs'dan devlet hazinesine teslim edilmesi gereken 16 külçe ham bakır teslim etmek üzere İstanbul'a hareket hâlindeki Velihacıoğlu kaptanlığındaki Ahmet Reis şehtiyesi, Kocaeli'nin Şile kazası, Aluçköyü açıklarında fırtınaya tutularak karaya oturmuştur. Kurtarılan maden külçelerinden 49 parçası Moravioğlu Mehmet Reis'in gemisine yüklenmiştir. Ancak bu şehtiye de Kefken Boğazı'nda batmış, mürettebâtından kurtulan olmamakla beraber, geminin ambarı kapalı olduğundan maden külçeleri zâyi olmamıştır. Karaya oturan Ahmet Reis gemisinde kalan külçe bakır madeni ile batan Moravioğlu Mehmet Reis gemisindeki 49 parça külçe bakırın İstanbul'a nakli için Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Hacı Ahmet Aziz Paşa ve Şile eşrafına ferman gönderilmiştir (13 Rebiü'l-evvel 1227/ M.27 Mart 1812).⁹⁵

Aynı olayı anlatan Seyyit İbrahim imzalı belgede halkın da yardımlarıyla batık gemideki külçelerin münâsip bir gemiye yüklenerek gönderilmesi husûsunda Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı ve Kadısına ferman gönderilmesi istenmektedir.⁹⁶

Yine 1226 senesinde (M.1811), maden hâsılatından Küre-i Nühâs Mukâtaası Eski Emîni olan Destşirinzâde Mehmet Ağa'nın devlet hazinesi için ürettiği bakır, İnebolu İskelesi'nden kaptan Mehmet Yazıcı idaresindeki gemi ile gönderilmiştir. 1.900 okka (2.435 kg) külçe bakır Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmiştir. Madenin teslimi ve

⁹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

⁹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Dâhiliye, 349/17453.

⁹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Askeriye, No: 165/7251.

nakli konusundaki sözleşme İnebolu Kadı Vekili Seyyit Hüseyin tarafından ilâmen tescil edilmiştir (20 Rebiü'l-âhir 1227/ M.3 Mayıs 1812).⁹⁷

1226 senesinde (M.1811), Küre-i Nühâs Mukâtaası Eski Emîni olan Destşirinzâde Mehmet Ağa zamanında imâl edilen 1.149 okka külçe bakır, İnebolu İskeleyi'nden Mehmet Yazıcı kaptanlığındaki Mehmet Alemdâr gemisine yüklenerek Darphâne-i Âmire'ye gönderilmiştir. Ürünün teslimi ve nakil sözleşmesi İnebolu Kadı Vekili Seyyit Hüseyin tarafından ilâm edilmiştir (20 Rebiü'l-evvel 1228/ M.3 Nisan 1813). İnebolu'dan 1.149 okka (1.473 kg) külçe bakır olarak Mehmet Alemdâr gemisine yüklenen bakır, İstanbul'da Darphâne'ye 1.110 okka (1.423 kg) olarak teslim edilmiştir(5 Cemâziye'l-evvel 1228/ M.6 Mayıs 1813).⁹⁸

İnebolu Limanı'ndan gemiye yüklenen miktar ile Darphâne'ye teslim edilen bakır miktarı arasında 50 kg eksi fark olduğu görülmektedir..

Küre-i Nühâs ve Mukâtaası'nın nizâmı mucibince Tophâne-i Âmire'ye mürettep olan miktar, Maden Emîni tarafından beher sene vaktiyle tamamen Darphâne-i Âmire tarafına teslim olunagelmiş ise de 236 (M. 1820) senesinde mültezim olan Hacı Halil Ağa'ya sual olunduktan sonra, çıkarılan bakır vaktiyle parça parça gönderilmişse de ayrıca tez elden 4.000 okka (5.128 kg) bakır göndermeyi taahhüt edip, bu günlerde iskeleye gemi gönderilmesine gayret edeceğini beyân etmiştir (5 Safer 1237/ M. 1 Kasım 1821).⁹⁹

1237 (M.1821) yılına ait bu belgeden sonraki 20 yıllık döneme ait herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Askeriye, No: 10141/44438.

⁹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

⁹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Saray, No: 44/2207.

Tablo 1: Küre'den İstanbul'a gönderilen ve İstanbul'da Darphâne-i Âmire'ye gönderilen bakır miktarları

Sene	Küre'den İstanbul'a gönderilen bakır miktarı	İstanbul'da Darphâne-i Âmire'ye teslim olunan bakır miktarı
1217	9.556 okka	9.413 okka
1218	5.899 okka	5.832 okka
1219	11.802 okka	10.589 okka
1220	2.624 okka	2.614 okka
1223	1.667 okka	1.655 okka
1224	12.253 okka	11.000 okka
1225	12.000 okka	12.000 okka
1226	1.149 okka	1.110 okka

1217-1226 yılları arasında İnebolu Limanı'ndan İstanbul'a deniz yoluyla gönderilen toplam Küre-i nühâs miktarı 56.950 okka (73.009 kg)dir. İstanbul'da Darphâne-i Âmire'ye teslim olunan bakır miktarı ise 54.223 okka (69.513 kg)dir. Arada 2.727 okka (3.496 kg) eksi fark vardır

Kastamonu Küre-i Nühâs Madeni'nin 1256 (M.1840) senesi bakır madeni hâsılatından İnebolu İskelesi'nden Mehmet Reis'in gemisiyle devlet hazinesine

teslim olunan bakırın taşıma ücreti olan 322,5 kuruşun maliyeden karşılanması için 10 Rebiü'l-evvel 1256 (M.12 Mayıs 1840) tarihli sûret verilmiştir.¹⁰⁰

1840-1850 yılları arasında herhangi bir arşiv belgesine rastlanmamıştır.

3.2. KÜRE BAKIRININ KULLANILDIĞI YERLER

3.2.1.Osmanlı Saray Mutfağında Küre Bakır

Küre bakır Osmanlı saray mutfağındaki kap-kacak yapımında da kullanılmaktaydı. Bakır, bakır ustalarının ellerinde şekillenip, Matbâh-ı Âmire'de kullanılan mutfak malzemelerinin bir kısmını oluştuyordu.

8 Safer 1224 (M. 21 Mart 1809) tarihli Matbâh-ı Âmire Emini'nin yazdığı dilekçeye göre, Matbâh-ı Âmire'de kullanılan mutfak malzemelerinden telef ve kayıp olanlarının tamamlanması için, daha önce kararlaştırılmış olan 2.000 kuruşluk ödenekle 1.500 okka Küre bakırının alınması hususunun, Defterdâr Efendi'ye emredilmesi istenmektedir. 9 Safer 1224 (M. 26 Mart 1809) tarihinde ise, sarayda kullanılmak üzere Kastamonu bakırından yani Küre bakırından üretilecek olan mutfak malzemesi için gerekli bakırın Darphâne-i Âmire tarafından verilmesi için Telhis yazı ile bildirilmiştir.¹⁰¹

14 Safer 1224 (M. 31 Mart 1809) tarihli buyrulduya göre, Matbâh-ı Âmire'de mevcut mutfak malzemelerinden eskimiş olanlarının yenilenmesi için, daha önce de kararlaştırılmış olan 2.000 kuruşluk ödenekle ihtiyaç duyulan bakırın Küre bakırından temin edilmesi istenmiştir. Kayıtların incelenmesi sonucunda, bakır mutfak malzemesinin üretim ücreti olan 2.000 kuruşun ödenmesi hakkında tezkire verilmiş, malzemenin Darphâne-i Âmire mevcudundan verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰²

¹⁰⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 33/1622.

¹⁰¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 26/1294.

¹⁰² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No:26/1294.

3.2.2.Osmanlı Ordusunun İhtiyaçlarının Karşılanmasında Küre Bakırı

12 Cemâziye'l-evvel 1224 (M. 25 Haziran 1809) tarihinde Mühimmât Nâzırı, Darphâne Nâzırı ve diğer yetkililer arasındaki yazışmalarda; Ordu-yı Hümâyun'un mutfak eşyası, Cephâne-i Âmire'nin silahları, müşir ve seraskerlerin takımları için, Kastamonu Küre bakırından, önceden tertip edilmiş miktarda bakırın gönderilmesi ve ücreti konuları ele alınmaktadır. Söz konusu bakırdan acilen Ordu-yı Hümâyun için gerekli olan 6.000 okkasının Tekfurdağı'na gönderilmesi ayrıca belirtilmiştir.¹⁰³

17 Cemâziye'l-evvel 1224 (M. 30 Haziran 1809) tarihinde, Mühimmât Nâzırı Ahmet Beyefendi'nin takriri ve Darphâne-i Âmire Nâzırı'nın mühürlü ilâmı gereğince Ordu-yı Hümâyun'a lâzım olan bakır, Darphâne-i Âmire'de mevcut Küre bakırından 6.000 okka ham bakır olarak verilmiştir.¹⁰⁴

Küre bakırının Osmanlı ordusunun mühimmât ihtiyacının imâlinde kullanıldığı verilen bu iki belgeden anlaşılmaktadır.

3.3.USULSÜZLÜK, ŞİKÂYET VE ALACAK, VERECEK İHTİLAFLARI

Hatırı sayılır devlet adamlarından Eski Defterdâr Hacı İbrahim Ağa, Küreciyân grubundan Abdülbâki Ağa'nın usulsüzlük yaptığına dâir şikâyette bulunmuştur. Bu şikâyetten anlaşılacağı üzere, Küre madeninin bakır hâsılatı zenberek olarak bilinen kârhânelerde üretilen bakırdan ibaret olup, kömür işçilerinin hazineye ait zenbereklerle müdahale ettirilmemesi gerekirken, Küreciyân grubundan Abdülbâki isimli şahıs, kendi zenbereklerine kömür naklettirdiği yetmezmiş gibi, hazineye ait zenbereklerde 38 amele çalıştırırken, kendisine ait zenbereklerde 42 amele çalıştırmakta, bu durum, hazineye ait zenbereklerdeki üretimin azalmasına ve yetersiz kalmasına sebebiyet vermektedir.¹⁰⁵

Maden Mukâtaası bünyesinde bulunan Kömürcüyan zümresinin görevi, mîrî zenberek adı verilen devlete ait üretim fırınlarının kömür ihtiyacını karşılamaktır. Kömürcüler tarafından temin edilen kömür, Küre Emînine teslim edilmekte ve

¹⁰³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 13/613.

¹⁰⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 13/613.

¹⁰⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye, No: 43/2617.

teslimât karşılığı paralarını almaktadırlar. Mîri fırınlar için gelen kömürün ihtiyaç fazlası olması hâlinde maden sahasında faaliyet gösteren diğer Kürecilere verebilmekte idi. Kural böyle olduğu hâlde, kendi hesabına fırın işleten Abdülbâki bu uygulamaya müdahale etmiş, mîri fırınlara kömür temininde çalışan Kömürçüleri kendi fırınlarına kömür sağlamak üzere çalıştırmak istemiştir. Eski Defterdârın şikâyeti üzerine duruma el konmuş ve Abdülbâki'nin usulsüz müdahalesi men edilmiştir.¹⁰⁶

Buna göre, bundan böyle Küre'de üretilen zenbereklerle gereken kömür Küre Emîni tarafından nakil ve tedârik olunduktan sonra, geriye kalanı Küreci grubunun zenbereklerine yine Küre Emîni tarafından verilip, Küreciler ve Abdülbâki Ağa'nın kömürçü amelelerine asla müdahale ettirilmemesi ve bu gibi taarruzların deffine özen gösterilip, dikkat edilmesi husûsunda Kastamonu Mütessellimi Altıkulaçzâde Mehmet Bey ve Kastamonu Kadısı'na 14 Cemâziye'l-evvel 1220 (M. 10 Ağustos 1805) tarihinde ferman gönderilmiştir.¹⁰⁷

Mukâtaa Mültezimi Lütfullah Ağa'nın, önceden Defterdâr Hacı İbrahim Reşit Efendi uhdesinde bulunan Küre-i Nühâs ve çevresi madenin, 1220 senesi Mart ayı başından itibaren, bir sene boyunca bedeli olan 20.000 kuruşun 5.000 kuruşunu Mart ayından iki ay önce, 5.000 kuruşunu da Mart ayı başında, kalan 10.000 kuruşunu da Mart ayından altı ay sonra Defterdâr Hacı İbrahim Reşit Efendi'ye ve senelik 12.000 okka ham bakırın da hazineye teslimine dâir senedini hazineden alıp, kendisine vermek şartıyla mukavele ve taahhüt ettiği, 20.000 kuruşun iltizam bedeli ve 12.000 okka ham bakırın da söz verildiği gibi teslim olunmak üzere zimmetinde borçlu olduğu, bizzat Lütfullah Ağa tarafından yazılıp, mühürlenip Defterdâr Hacı İbrahim Reşit Efendi'ye verilmiştir (19 Cemâziye'l-evvel 1220/ M. 15 Ağustos 1805).¹⁰⁸

Hazineye ait mukâtaalardan Kastamonu Sancağı'nda bulunan Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası hâsılatının zenberek tâbir olunan iş yerlerinde imâl olunan bakırdan ibâret olup, hazineye ait olan belirli bir miktar bakırın üretimi öncelikli olmasına rağmen, Abdülbâki Ağa isimli kişinin hazineye ait zenbereklerde istihdâmı

¹⁰⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye, No: 43/2617.

¹⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye, No: 43/2617.

¹⁰⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 23/1114.

gerekenleri, kendisine ait zenbereklerde çalıştırmak sûretiyle devlet hazinesini zarara uğrattığından bahisle yeni bir emir verilmesi arz edilmiştir (Tarih belirtilmemiştir).¹⁰⁹

Önceden verilen emir kayıtlarının tetkiki sonucunda; Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşılardan Yahyapaşazâde Ali Bey'in bünyesinde olan Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası'nın öteden beri 19.000 okkası hazineye, 13.000 okkası da mukâtaaya ait olmak üzere 32.000 okka bakır üretimini gerçekleştirdiği görülmüştür. Mukâtaada meydana gelen ihlâl ve kargaşa sebebiyle üretimin düştüğü, çalışanlarının perişan olduğu ve mevcut Emînin birikmiş ödemeleri yapacak mâli kudrette olmadığından, külliyetlice sermaye ile yeni bir emîn nasb edilmesi gerektiği ve bu problemin çözülebilmesi için gereğinin yapılması arz edilmektedir (Tarih belirtilmemiştir).¹¹⁰

Hazine-i Âmire defterleri incelendiğinde, 1161-1192 (M.1748-1778) seneleri arasında Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası'nın Yahyapaşazâde Ali ve Mehmet Emin isimli kimselerin uhdesinde olduğu anlaşılmaktadır. Mukâtaanın iltizam bedeli olan 1161 (M.1748) senesinden, 1192 (M.1778) senesine gelinceye kadar 272.964,5 okka ve Mehmet Emin'in 1190 (M. 1774) senesinden, 1192 (M. 1776) senesine gelinceye kadar 6.607 okka bakır zimmetleri ile İnebolu Mukâtaası'ndan geçmiş yıllara ait hazırlanmamış ve teslim edilmemiş 1.355,5 kuruş bâkiyesi bulunmaktadır. Mukâtaa Emîri İbrahim Ağa'dan vaziyet sual olunduğunda ise, maden çalışanlarının yevmiye ve ücretlerinin ödenemediği için perişan oldukları ve başka yerlere göç ettikleri, böyle bir durumda hazineye ait üretimin gerçekleşmesinin mümkün olmadığından bahisle, mâli gücü yerinde olan birisine ihâlenin daha uygun olacağını bildirmiştir. Bu durumda maden çalışanlarının ücretlerinin muntazam bir şekilde ödenmesi, hazineye ait bakırın öncelikli üretimi ve teslimi, hiç kimseye zulüm ve haksızlık yapılmaması şartıyla 11 Şaban 1193 tarihinde Kastamonu Kadısı'na ve İnebolu kazası sâkinlerinden Altıkulaçzâde Hacı Hüseyin Ağa'ya hitâben ferman verildiği de kayıtlıdır. Bütün bunlar aynı şekilde, 20 Cemâziye'l-evvel 1220 (M. 16 Ağustos 1805) tarihli yazıyla ilgili makama bildirilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

¹¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

¹¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

Sadrazamlık makamından Pâdişah'a arz edilen tezkirede ise, Küre-i Nühâs Maden-i Hümâyunu'nun mültezimi bulunan Hacı Numan Ağa'nın iltizam süresinin bir yıl daha uzatılması talebini hâvi Meclis-i Vâlâ'nın mazbatası sunulmuştur(Tarih belirtilmemiştir).¹¹²

Mazbata içeriğinden anlaşılacağı üzere, amelelerin taleplerine binâen kabiliyetlerine göre ücretlendirilmesi, kullanılacak kömürün fiyatına 96.000 kûsur kuruş zam yapılması, önceden olduğu gibi Darphâne'ye senelik okkası dokuz kuruştan 36.000 okka bakır vermek, senelik üretim miktarını bildirmek, yaz aylarında yakacak ve koğuşları hazırlamak üzere Hacı Numan Ağa'ya ihâlesi Meclis-i Vâlâ'da kararlaştırılmış ise de bu konuda ve diğer konularda ne emir buyurulursa ona göre hareket edileceği tezkire ile arz edilmiştir.¹¹³

Görevli olarak Kastamonu taraflarında bulunan Divân-ı Hümâyun Efendilerinden Sadrazam Mektupçusu Mîr Mehmet Bey tarafından gönderilen yazıya göre, Küre-i Nühâs Sâbık Emîni Lütfullah Ağa'nın servet sahibi olduğu ve hazineye ödemeyi taahhüt ettiği borcundan kalan kısmını ödeyebilecek kudrette olduğundan, borcunun tahsili için Kastamonu Mütesellimine ferman gönderilmesi talep edilmektedir.¹¹⁴

Kayıtlar incelendiğinde, işlediği bir suçtan dolayı İstanbul'da Kaygulu Ağa Konağı'nda hapsolunan Lütfullah'ın af ve salıverilmesi karşılığı hazineye ödemeyi taahhüt ettiği 211.720 kuruştan, 46.000 kuruşunun kardeşi İbrahim tarafından ödendiği ve 13.860 kuruş borcu kaldığı Başmuhasabe'den bildirilmiştir.¹¹⁵

Keyfiyet mâlum olduğunda muvafık görülürse, borcun tahsili için emir verilmesi Pâdişah'a bildirilmiştir (19 Şevval 1223/ M. 8 Aralık 1808).¹¹⁶

Kastamonu Kadısı'na, Mütesellimi'ne, Kastamonu taraflarında görevli bulunan Sadrazam Mektupçusu Mîr Mehmet Bey'e hitâben yazılan ferman müsveddesinde; önceki bir suçu sebebiyle İstanbul'da hapis bulunan Eski Küre-i Nühâs Emîni

¹¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

¹¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468.

¹¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

¹¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

¹¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

Lütfullah'ın affına karşılık ödemeyi taahhüt ettiği 211.720 kuruşun 131.720 kuruşu merhameten affedilmiş, kalan 80.000 kuruşun ödenmesi için ferman gönderilmiştir. Bu meblağın 34.000 kuruşu ödenmiş, kalan 46.000 kuruşun yarısı, kefil olan kardeşi İbrahim tarafından edâ edilmiş, ancak kalan 13.000 kuruş zamanı geçmesine rağmen henüz ödenmemiştir. Vâdesi geçen bu 13.000 kuruşun en kısa zamanda tahsili istenmiş ve bu husûsta görevli olan memura destek ve yardımcı olunması Kastamonu Kadısı ve Mütesellimi'nden istenmiştir. Verilen emrin dikkatle ve özenle yerine getirilmesi buyrulmuştur (20 Şevval 1223/ M. 9 Aralık 1808).¹¹⁷

Memuriyetle Kastamonu taraflarında bulunan Mehmet Bey tarafından gönderilen yazıda ise, Mehmet Bey'in Kastamonu Sancağı Devrekâni Kazası sâkinlerinden Lütfullah Paşa/Ağa lâkaplı kişiyi, maktûl Tayyar Paşa bazı sebeplerle hazineye 400 kese akçe vermek üzere tutuklamış ve Lütfullah Paşa/Ağa vaad ettiği meblağın bir kısmını affettirmiş, bir kısmını ödemiş, kalanını da taksitle ödemeyi istihâm etmiş ise de, kendisi servet sahibi olmasına rağmen, zimmetinde mevcut olanlarla meblağın tamamını ödemesi için bir ferman gönderilmesini talep ettiği görülmektedir.¹¹⁸

Gönderilen fermanda ise, Lütfullah Paşa Ağa hakkında daha önce yazılan ferman ve emirler zikredildikten sonra, Lütfullah Paşa Ağa'nın borcunun tamamını bakır satışıyla mı olur yoksa başka sûretle mi olur, hangi sûretle olursa olsun tamamen ve kâmilen mübaşire teslim edilerek, hazineye gönderilmesi hakkında Kastamonu Mütesellimi'ne ve Kadısı'na emir verilmiş ve aynı şekilde 22 Cemâziye'l-evvel 1223 (M.16 Temmuz 1808) tarihinde Kastamonu Kadısı'na, Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Kastamonu Mütesellimi olan Hasançelebizâde ve Rikâb-ı Hümâyun Kaymakamı Kahvecisi Hacı Hüseyin'e hitâben emr-i şerif verildiği kayıtlarda yer almaktadır (14 Şevval 1224/ M.22 Kasım 1809).¹¹⁹

10 Cemaziye'l-evvel 1227 (M.22 Mayıs 1812) tarihli emir gereğince, 1223 (M.1808), 1224 (M. 1809) ve 1226 (M.1811) yıllarına mahsûben Küre Emîni olan Abdülbâki Ağa ile Küre Müdürü Hacı Yusuf Ağa arasında görülen alacak-verecek davası neticesinde Yusuf Ağa'nın 8.917 kuruş borçlu olduğu açıklanmış, Kastamonu

¹¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

¹¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

¹¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171.

Kadı Nâibi Mehmet Şemseddin Efendi 17 Cemâziye'l-evvel 1227 (M.29 Mayıs 1812) tarihli ilâmını hükümet nezdine göndermiştir.¹²⁰

İnebolu Kazası Mukâtaası bünyesindeki Küre-i Nühâs Madeni'nden, Darphâne-i Âmire'ye gönderilmesi gereken 12.000 okka bakırın zamanında gönderilmemesi, o dönemde lüzumu hissedilen ibâr (kurşun) maddesini kesintiye uğratmış ve bu, Kastamonu Kadısı'na ve Küre-i Nühâs Voyvodalığı'na atanan Mehmet Arif Efendi'ye gönderilen fermana konu olmuştur.¹²¹

Mukâtaanın iltizam bedeli olan senelik 20.500 kuruşun Darphâne-i Âmire'den hazineye devri ve nemâsının Kastamonu Mutasarrıflığı'na aktarılması sağlanarak, burası müstakil voyvadalık statüsüne konulmuştur.¹²²

Mukâtaanın Darphâne-i Âmire tarafından idare edilmesindeki asıl maksat, daha fazla üretim ve üretilen mamülün en kısa zamanda Darphâne'ye ulaştırılmasıydı. Bunun gerçekleşmesi için ne gerekiyorsa icabına bakılarak, çalışan personel rencide edilmeden, 1244 (M.1828) senesi Mart ayı başından, Şubat ayı sonuna kadar zaptı, hâsılatı ve aidâtı öteden beri nasıl ifâ ediliyor idiye, voyvoda tarafından da öyle yerine getirilmesi bildirilmiştir. Fazla ürün istenmesi hâlinde fukara rencide edilmeden, üretilen mamül bekletilmeyerek, pey der pey hazineye gönderilmek, masraf defterlerini vaktinde merkeze bildirilmek üzere Mehmet Arif Efendi uhdesinde ihâle kılınması ve bu konunun Derterdâr'a havâle edilmesi talebinde bulunulmuştur (22 Muharrem 1245/ M.24 Temmuz 1829).¹²³

Bütün bu şikâyet konusu işlemlerin yerinde incelenerek köylerin madene yakınlığına göre görevlerinin ve ücretlerinin belirlenmesi ve kimseye zulmetmeden daha önce kararlaştırılmış olan senelik gönderilmesi gereken 30.000 okka bakır cevherinin üretimi ve Darphâne'ye zamanında ulaştırılmasına dikkat edilmesi, hiç zulüm edilmeden idarenin sağlanması, ahâlinin şikâyetlerinden anlaşılacağı üzere Ali Sait Bey'in de halk ile geçinmesi mümkün olmayacağından, gerek Küre Muhassıl Vekili

¹²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Cevdet Maliye, No: 265/10857.

¹²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

¹²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

¹²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

Mehmet Bey ve gerek Maden Müdürü Ali Sait Bey'in değiştirilmesi, bunların yerine tecrübeli birilerinin münâsib bir maaş ile göreve getirilmeleri söz konusu olmuştur.¹²⁴

3.4.İŞÇİ İSTİHDAMI

Kastamonu Mütesellimi ve Küre-i Nühâs Emîni Osman Bey'in 15 Recep 1222 (M. 18 Eylül 1807) tarihli Pâdişah'a yazdığı yazıda; Kastamonu Sancağı'ndaki Küre-i Nühâs kazasında vâki maden üretiminde görevli isimlerin kömürcü, kürekçi ve taşçı işçiler olup, avâriz ve bedel-i nüzul hâneleri gibi vergilerden muaf tutuldukları hâlde, bunlardan bazıları bu bir sene zarfında, kanun ve emirlere aykırı olarak kendilerini amelelikten çıkarmak ümidiyle eski emr-i şeriflere uymamaları sonucu üretimin azalmasına ve aksamasına sebep oldukları, bundan böyle bu köylülerin yalan ve hile ile aldıkları emr-i şeriflere bakılmayıp, bunların mükellef oldukları hizmetlerde istihdâm olunmaları husûsunda emr-i âli yazılıp Osman Bey'e gönderilmesi arz edilmiştir (15 Recep 1222/ M. 18 Eylül 1807).¹²⁵

Kastamonu Mütesellimi ve Küre-i Nühâs Emîni Osman Ağa tarafından yazılan dilekçe incelendiğinde şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Küre-i Nühâs kazasındaki Maden-i Hümâyun'a bağlı köylerin ahâlisi öteden beri madenci olduklarından nüzul ve avâriz vergilerinden muaftırlar. Ahâlden bazıları emirlere aykırı bir şekilde hizmetlerini aksatarak üretimin düşmesine neden olmaktadır. Halkın nizam altına alınması, eskiden olduğu gibi hizmetlerini edâ etmeleri için bir emr-i âli yayınlanması gerektiğini ilgili mütesellim bir kıta dilekçesinde ve Küre-i Nühâs Kadısı bir kıta ilâmında bildirmektedir. Bu kayıtlar incelendiğinde, Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası, hazineye ait büyük mukâtaalardan biri olduğundan, Küre, Azdavay ve İnebolu'nun madenci halkı hizmetlerini yerine getirmek şartıyla vergilerden muaf ve özerk yönetime tâbi olup, vâki olan emirler maden emînleri tarafından uygulanması, dışarıdan hiçbir sûretle müdahale olunmaması konusunda bir emr-i şerif ısdârının gerekli olduğu bildirilmiştir (7 Recep 1223/ M. 29 Ağustos 1808).¹²⁶

¹²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YB..04.,No: 6/52 (yazının devamı olmadığından konunun tarihi tespit edilememiştir).

¹²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Cevdet Maliye, No: 40/1834.

¹²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Cevdet Maliye, No: 40/1834.

3.5.MADEN EMİNLİĞİ HUSÛSUNDA İHTİLAFLAR

Bir ara maden emînliğinin kimde olduğu husûsu ihtilaf konusu olmuştur.

Darphâne Nâzırı Reşit Efendi'ye sunulan tarihsiz rapor müsveddesinde, Darphâne-i Âmire'den idare olunan Küre-i Nühâs Mukâtaası'nın Süleyman Ağa'dan alınarak Abdülbâki Ağa'ya verilmesi talebiyle Darphâne'ye dilekçe ve ilâm verildiği, ancak daha sonra da “ Halk Süleyman Ağa'dan memnundur, önceki talebimiz 1225 yılına aitti.” denilerek talepten vazgeçildiği arz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda sonraki talebin yersiz ve usûle aykırı bulunarak reddi ile Mukâtaa'nın Abdülbâki Ağa'ya tevcihi gerektiğine dair bilgi Darphâne Nâzırı Reşit Efendi'ye sunulmuştur.¹²⁷

Küre halkı tarafından Pâdişah'a yazılan arz-ı hâlde; Küre-i Nühâs Kazası ahâlisinden bir grubun defalarca kaza emîni olan Abdülbâki Ağa'nın zulüm etmek, vergilerini ödedikleri hâlde yeni ve keyfî vergiler icâd ederek cebren tahsil etmek, herkes kendi hâlinde iken haksız yere cezalandırarak mallarını müsâdere etmek, devamlı sûrette içki içerek sarhoş dolaşmak, çirkin sözlerle ve küfürle hitâp etmek, adamlarının ırza geçme suçlarına göz yummak sûretiyle zulümde haddi aştığı bildirilmektedir. Bu sûretle halkın memleketini terk ettiği, kalanların da sefil bir hayata dûçâr olduğu gerekçesiyle, 1226 (M.1811) senesi için önceki mültezim Süleyman Ağa'nın tekrar iltizam edilmesi istenmektedir. Abdülbâki Ağa'nın ordu mensuplarından “Halil” isimli şahsa 5.000 kuruş rüşvet verip kendisinin tayinini sağlamaya çalıştığını haber aldıklarını ifade ettikten sonra da mukâtaa emînliğine, halka merhemetli ve ahlâklı davranan birisinin tayiniyle kendilerinin zulümden kurtarılması talebinde bulunulmuştur (24 Cemâziye'l-evvel 1226/M.16 Haziran 1811).¹²⁸

Pâdişah katından arz-ı hâl üzerine, Darphâne-i Âmire Nâzırı'na hitâben Süleyman Ağa'nın tayini için ilâm yazılması buyurulmuştur (24 Cemâziye'l-evvel 1226/ M. 16 Haziran 1811).¹²⁹

¹²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 37/1844.

¹²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹²⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

Küre-i Nühâs ahâlisi tarafından Bâb-ı Âli'ye sunulan iki adet arz-ı hâl ile 1225 (M.1810) senesinde Mukâtaa Emîni olan Süleyman Ağa'dan memnun oldukları hâlde, 1226 (M.1811) senesinde mültezim olan Abdülbâki Ağa'nın zulmünden usandıkları için, onun azli ile yeniden Süleyman Ağa'nın memurluğa getirilmesi talep edilmiştir. Süleyman Ağa ve ahâlinin temsilcileri saraya çağırılarak yapılan görüşme sonucunda, Süleyman Ağa'nın daha önceden 6.000 kûsur okka bakır mevcut borcunu ödeme gücü bulunmadığından tekrar memurluğa getirilmesinin mümkün olmadığı, ancak Abdülbâki Ağa'nın azlinin de vakitsiz bulunduğu kanaatine varılarak nasb işleminin sene sonuna kadar geciktirilmesi ve mukâtaa emînliğinin Kastamonu Mütesellimine verilip verilmeyeceği husûslarında emir ve irâde için Darphâne-i Âmire Nâzırı tarafından Pâdişah'a bir ilâm sunulmuştur.¹³⁰

Bunun üzerine Çavuşbaşı Ağa marifetiyle taraflarla görüşülüp, Kastamonu Mütesellimi Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Eligüzelzâde Mehmet Ağa'nın kefilî olan Sarraf Mavrados Zımmî'nin kefâlet işlemleri tamamlanarak mukâtaanın mütesellime teslimi için ilâm arzı buyurulmuştur (25 Cemâziye'l-evvel 1226/ M. 17 Haziran 1811).¹³¹

Küre-i Nühâs Kazası ahâlisinin Pâdişah'a gönderdiği arz-ı hâl yazısında; 1226 senesinde maden emînliğinden Süleyman Ağa'nın azl olunup, yerine Abdülbâki Ağa'nın getirilmesinden bahisle, Abdülbâki Ağa'nın halka karşı cömert ve merhametli, devlet malına karşı dikkatli, fukaraya karşı koruyucu olduğu ve bundan ahâlinin memnun olduğu daha önceden Darphâne-i Âmire Emîni Çelebi Efendi'ye takdîm edildiği bildirilmiştir. Süleyman Ağa'nın İstanbul'dan ve başka kazalardan ücret karşılığı adamlar tutup, Abdülbâki Ağa'nın aleyhinde davrandığı, tekrar Küre emînliğini üzerine alma sevdasına kapıldığı ve bunun Çelebi Efendi'nin yerine gelen Darphâne-i Âmire Emîni Efendi Hazretlerine de arz-ı hâl ile ikâz edildiğinde "Her iki taraftan üçer adam ile gelsinler." diye emredildiği, bunun üzerine, Süleyman Ağa'nın başına topladığı sahtekârlarla beraber Darphâne'ye gelip gürültü patırtı ile durumu oldubittiye getirip, Abdülbâki Ağa'yı azlettirmek fikrinde olduğu, aslında ahâlinin Süleyman Ağa'dan nefret ettiği, onunla hiçbir şekilde uyum sağlayamayacakları ve böyle bir hata yapılırsa, yani üç dört ay zarfında Abdülbâki

¹³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

Ağa azl edilirse, bunun halkı yaralayacağından başka, vilâyette ayaklanmaya yol açacağı, Süleyman Ağa'nın suçları, Maden Emîni Abdülbâki Ağa'nın dürüst idaresi vurgulanmıştır.¹³²

Bu arz-ı hâl üzerine, bu husûsun daha önce de arz olunduğu belirtilerek, etraflıca araştırma ve mütalaa yapılarak bilgi verilmesi için 2 Recep 1226 (M. 23 Temmuz 1811) tarihli emir buyrulmuştur.¹³³

Kastamonu Kadısı'nın 20 Cemâziye'l-âhir 1227 (M. 1 Temmuz 1812) tarihli saraya arz edilen ilâmında; Hatt-ı Hümâyun ile Darphâne-i Âmire'den idare olunan Kastamonu Nühâs Madeni Mukâtaası'nın, iki sene beş ay müddetle Abdülbâki Ağa'nın iltizamında olduğu, ancak tayin tarihinden azline kadar, Abdülbâki Ağa'nın müdürü olan Hacı Yusuf'un naklen ve havaleten gönderdikleri, iltizam bedeline ve sâir masraflara sarf edilen paraların hesapları halk huzurunda incelendiğinde, hesap fazlası olması gereken 16.000 kuruş, her sene ikişer bin kuruştan altı sene zarfında, ki verilmesi gereken 15.000 kuruştur, Kastamonu Sancağı Mutasarrıfı Salih Paşa ve tayin olunan mübâşir marifetiyle hesapları mahkeme huzurunda da madde madde görülerek, defterde yazılı olduğu üzere, Abdülbâki Ağa'dan Hacı Yusuf'un 105.496,5 kuruş alacağı olduğu, Hacı Yusuf'un 1223 (M. 1808) ve 1224 (M. 1809) senelerinde mukâtaanın hazine ödeneği için Darphâne-i Âmire'ye teslimi ve müfredât defterlerinde görülen masrafları, kâtip ücreti ve kirası 96.579,5 kuruşa denk geldiği, bu suretle Hacı Yusuf'un masraflarının miktarı düşüldüğünde Abdülbâki Ağa'nın 8.917 kuruş borcunu ödenmesi istenmiştir. Hacı Yusuf Ağa da Sarraf Agop Elyâs zimmîye kefillemeye olarak 2.250 kuruş ve hakkında olan şikâyet üzerine Sekbanbaşı Ağa'ya verdiği 1.250 kuruş kurtuluş akçesi ile müfredât defterinde isimleri yazılı olan kişilere verdiği 9.000 kuruşu istemek üzere dava etmiş, ancak delil getirmeyip, yemin de etmediğinden 8.917 kuruşun Hacı Yusuf Ağa'dan alınması gerektiğine Kastamonu Kadısı tarafından karar verilmiştir. Ayrıca bu hükmün yerine getirilmesi için emr-i şerifin gerekli olduğu yazılmıştır.¹³⁴

¹³² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 265/10857.

Küre-i Nühâs halkının arz-ı hâl yazısında; Küre-i Nühâs Kazası ahâlisinden bir grubun, Kaza Emîni Abdülbâki Ağa'nın zulüm ile tanınması, üzerilerine tahakkuk edilen vergilerini ödedikleri hâlde, yeni ve keyfî vergiler icâd ederek cebren ve zorla tahsil etmek, herkes kendi hâlinde iken haksız cezalandırmalar yaparak bazılarının mallarını müsâdere etmek, devamlı sûrette içki içerek sarhoş dolaşmak ve altı yedi yaşındaki kızları cariye olarak almak sûretiyle zulümde haddi aştığı ve bu nedenlerle halkın çoğunun memleketini terk ettiği, kalanların da sefil bir hayata dâçâr olduğu gerekçesiyle önceki mültezim Süleyman Ağa'nın tekrar iltizam edilmesi isteminde bulunulmuştur (2 Recep 1226/M. 23 Temmuz 1811).¹³⁵

Arz-ı hâl üzerine, Maden-i Nühâs Mukâtaası'nın tamamı ile Devrekâni Mukâtaası'nın dörtte üç hissesinin 1226 senesine mahsûben iltizamı keyfiyetinin Darphâne-i Âmire defterinde kayıtlı olduğuna dâir 25 Cemâziye'l-âhir 1226 (M. 17 Temmuz 1811) tarihli tezkire ile konunun araştırılarak bilgi verilmesi husûsunda aynı tarihli buyruldu yazılmıştır.¹³⁶

Darphâne-i Âmire tarafından zapt ve idare olunan Mukâtaat-ı Mîriye'den Kastamonu Sancağı'nda olan Küre-i Nühâs Madeni ve Mukâtaa-i Kazâ-i İnebolu ve Çevresi Mukâtaası'nın tamamı ile Devrekâni ve Çevresi Mukâtaası'nın dörtte üç hissesi 1226 (M. 1811) senesine mahsûben Küre-i Nühâs Kazası ahâlisinden Abdülbâki Ağa'nın sorumluluğuna verilmiş ve Abdülbâki Ağa'ya iltizam olunmuş, zaptı için emr-i şerif verilmişti. Bu defa Abdülbâki Ağa, zulüm ve azgınlığı sebebiyle azl edilerek, Mukâtaa Kastamonu Mütessellimi Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından Eligüzelzâde Mehmet Ağa'nın ihâle ve iltizamına verilmiştir.¹³⁷

1226 (M.1811) senesi Mart başından bu yana mültezimlik yapan Abdülbâki Ağa'nın mahkeme marifetiyle muhasebesinin görülerek, mühürlü hesap defterlerinin acilen merkeze gönderilmesini emreden fermanın gerekli olduğuna dâir tezkire üzerine "Mûcibince emri tahrîr ola!" kaydıyla emir yazılmıştır.¹³⁸

¹³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹³⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944.

¹³⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 21/1017.

¹³⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 21/1017.

1244 (M. 1828) senesi Mart başından itibaren Küre Voyvodalığı Mehmet Arif Efendi uhdesine verilmiştir. Mehmet Arif Efendi'nin, Mart başından şubat sonuna kadar, bir yıllık hâsılat ve muhasebe defterlerini vaktinde ve pey der pey yerine ulaştırıp, kimseye zulüm etmemesi ve Kastamonu Kadısı'nın da bu doğrultuda azamî gayret göstereceği konusunda ferman yayınlanmıştır(22 Muharrem 1245/ M. 24 Temmuz 1829).¹³⁹

3.6.MADEN ÇALIşANLARININ SAHİP OLDUKLARI İMTİYAZLAR

Küre-i Nühâs Kadısı'na, Kastamonu Sancağı Mütessellimine, Küre-i Nühâs Emîni Osman Ağa'ya, ayân, zâbitler ve sâirine yazılan fermana; Küre-i Nühâs kazasındaki Maden-i Hümâyun'a bağlı köylerin ahâlisi, eskiden beri madenci olduklarından vergiden muaf olup, bazıları hile ile emr-i şerifler alıp, madene zarar verdikleri beyânıyla yukarıda ismi geçen kişilerin erm-i şerif talep ettiği belirtilmiştir. Hazine-i Âmire'deki mevkûfât defterleri incelendiğinde, zikrolunan Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası, hazineye ait büyük mukâtaalardan olduğundan, madenci tayin olunan Küre, Azdavay ve İnebolu kazalarının halkı hizmetlerini tam olarak yerine getirmeleri şartı ile vergilerden muaf ve özerk bir yönetime tâbi oldukları, verilen emirlerin uygulanması husûsunda, dışarıdan hiçbir müdahale yapılmadan, maden eminlerine uymaları gerektiği serbestiyet şartlarının zaten 1178 (M. 1764) tarihli emr-i şerifle bildirildiği, Küre-i Nühâs kazasının kapsadığı bilcümle köylerin vergiden muaf olduğu görölmüştür.¹⁴⁰

Yukarıda beyân olduğu üzere madene bağlı olan köylerin halkı vergiden muaf olup, içlerinden bazıları hile ile emr-i şerifler alıp, madenin zararına sebep olduklarından, bunlara müsaade edilmeyerek, eskiden olduğu gibi başkalarına müdahale ettirilmeyerek, haklarının muhafazasına gayret gösterilmesi husûsunda Pâdişah tarafından emr-i şerif verilmiştir (13 şaban 1222/ M. 16 Ekim 1807).¹⁴¹

Kastamonu Mütessellimi ve Küre-i Nühâs Emîni Osman Ağa tarafından yazılan 6 şaban 1222 (M. 9 Ekim 1807) tarihli dilekçede; Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşlarından

¹³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182.

¹⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 40/1834.

¹⁴¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 40/1834.

İbrahim ve hassa silahşörlere Ali, aynı zamanda Küre-i Nühâs Mukâtaası'nın müştereken emîni olan bu beyler, sundukları arz-ı hâl ile Küre-i Nühâs Kastamonu Mukâtaası'nın vergi ve muhakeme gibi işlerde özerk voyvodalık olduğu hâlde, maden emîni tarafından zabt ve rabt olunup, Kastamonu Mütesellimleri ve sâir bazı yetkililer şartlara aykırı olarak, madene bağlı halka haksızca davranışlarda bulunmakta oldukları, bunun da hazineye zarara uğrattığı, bu haksız uygulamaların durdurulmasını, bundan böyle Küre, Azdavay ve İnebolu kazalarının halkı, vezirler, mirliva ve mütesellimler, voyvoda ve evkâf mütevellileri ve sâir yetkililer taraflarından, diyet, cürm-ü cinayet gibi vergilerle rencide edilmemesi, bütün işleri, tutuklama, emniyet, hapis ve cezalandırılmaları eskiden olduğu gibi, önceki maden emînleri ne şekilde uygulama yapmışlarsa, yine o şekilde uygulamalar yapılması, dışarıdan hiçbir şekilde taarruz ve müdahale olunmaması, 1167 (M.1754) senesindeki emr-i şerif gereğince davranılması ve bununla ilgili emr-i şerif yazılması talebinde bulunulmuştur. Kastamonu Mütesellimi de durumu merkeze bildirmiştir.¹⁴²

Bunun üzerine, Küre-i Nühâs Kazası'nın köylerinin geçici vergilerinin Bakır Madeni'ne verildiği, ancak bedel-i nüzül hâneleri vergilerinin her sene sancağa gönderildiğinin kayıtlı olduğu bildirilmiştir (21 Şaban 1222/ M. 24 Ekim 1807).¹⁴³

Kastamonu Kadısı'na ve Küre-i Nühâs Voyvodalığı'na atanan Mehmet Âkif Efendi'ye gönderilen fermanda ise:

Kastamonu Sancağı'ndaki Küre-i Nühâs Madeni ve İnebolu Kazası Mukâtaası'ndan Darphâne-i Âmire'ye gönderilmesi gereken 12.000 okka bakırın zamanında gönderilmemesi, o dönemde ziyâdesiyle lüzumu hissedilen ibâr (kurşun) maddesinin de kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Mukâtaa iltizam bedeli olan senelik 20.500 kuruşun Darphâne'den hazineye devri ve nemâsının Kastamonu Mutasarrıflığı'na aktarılması sağlanarak müstakil voyvodalık statüsüne konulmuş ve 1244 (M.1828) senesi Mart başından itibaren voyvodalığı Mehmet Ârif Efendi uhdesine verilmiştir. Mukâtaanın Darphâne-i Âmire tarafından idaresinin asıl maksadı, daha ziyâde üretim ve en kısa zamanda Darphâne'ye ulaştırılmasından ibâret olup, maksadın gerçekleşmesi için ne gerekiyorsa icâbına bakılması husûsunda ve çalışan personel

¹⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 40/1834.

¹⁴³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 40/1834.

rencide edilmeden, masraf defterlerinin zamanıyla merkeze bildirmek husûsunda Darphâne-i Âmire Nâzırı Abdurrahman Nazif tarafından ferman talebinde bulunulmuştur.¹⁴⁴

Mehmet Ârif Efendi, Mart başından Şubat sonuna kadar bir yıllık hâsılat ve muhasebe defterlerini zamanında pey der pey yerine ulaştırıp, kimseye zulüm etmemek ve Kastamonu Kadısı'nın da fermanın gereğince hareket etmeye azâmi gayret göstermesi bâbında ferman sâdr olmuştur (22 Muharrem 1245/ M. 24 Temmuz 1829).¹⁴⁵

Ankara Müşîr ve Defterdârı'na verilmiş fermanında:

Küre-i Nühâs Kazası'na tâbi yedi dîvan halkının öteden beri maden için ağaç kesmekten başka görevi olmadığı hâlde Küre Muhassıl Vekili Mehmet Bey'in ve Maden Müdürü Ali Sait Bey'in bunları kömür kazmak ve taş döşemek gibi işlerde çalıştırdığı ve zulüm ettiinden bahisle verilen şikâyet dilekçesi üzerine yazılan yazılara verilen cevapta, madenin kömür ve kürek işlerinde çalışmakla görevli 28 dîvan olup, bunlardan dokuzunun kömür kazmak ve nakletmek, bir kısmının kürekçilik ve diğerlerinin de imece tâbir olunan hizmetlerde görevli oldukları, ancak yedi dîvan ahâlisinin asıl görevlerini yapmadıkları için kendilerinden kömür bedeliyesi adıyla vergi alındığı ve bazen de taşlıkta istihdâm edildikleri, bazen de kendi rızalarıyla ağaç kestikleri bilgisi verilmiştir (yazının devamı olmadığından tarihi de bilinmemektedir).¹⁴⁶

3.7. MADENE BAĞLI OLAN KÖYLER

Sinop Muhâfızı ve Kastamonu Muhassılı Ferik Hüseyin Paşa'nın Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı köylerin madenle irtibâtını ve madenin mâhiyetini açıklayan 27 Cemâziye'l-evvel 1225 (M. 30 Haziran 1810) tarihli raporudur.

İlm-ü habere göre:

¹⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 389/15920

¹⁴⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 389/15920

¹⁴⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YB..04., No: 6/52.

Küre-i Nühâs Kazası'na bağlı 60 dîvan olup, bunlardan 28 adedi madenle irtibât hâlinde ve vergilerden muafır. Vergiden muaf olan dîvanlardan dokuzu hâriç diğerleri bir bahane ile madenden ayrılmışlar ve sadece dokuz dîvan tarafından altı çift zenberekte hizmet verilmektedir.¹⁴⁷

Yeni açılacak zenbereklerin Kürekçi ve Kömürcü amelelerinin mutlaka hizmet vermeyen köylerden temin edilmesi gereklidir. Kayıtlara göre, Küre-i Nühâs ve İnebolu Mukâtaası senelik 15.000 okka ham bakır Kastamonu Mütessellimi tarafından iltizam edilmektedir. Küre-i Nühâs madeni, diğer madenlerle kıyas edilemeyecek derecede kaliteli olup, Darphâne-i Âmire'ye başka yerden bakır gelmemektedir.¹⁴⁸

İlm-ü haberde isimleri yazılı ve daha önce madenden ayrıldıkları hâlde yeniden bağlanmak isteyen 20 adet dîvandan sekizi Kürekçi, üçü Kömürcü, kalanları da İmece tâbir olunur hizmetlerde istihdâm olunmak üzere madene bağlanması için emir ve irâde üzerine kaydolunmuştur (27 Cemâziye'l-evvel 1255/ M. 30 Haziran 1810).¹⁴⁹

Raporun baş tarafına Kürekçi, Kömürcü ve İmece grubuna ayrılan dîvanların isimleri yazılmıştır:

Kürekçiliğe muktedir olan dîvanlar; Dîvan-ı Kuru, Dîvan-ı Dereseği, Dîvan-ı Çatak, Dîvan-ı Ersizler, Dîvan-ı Mîrîce, Dîvan-ı Uzunöz, Dîvan-ı Salur, Dîvan-ı Karandu.

Kömürcülüğe muktedir olan dîvanlar; Dîvan-ı Kuzluk, Dîvan-ı Ağrı, Dîvan-ı Sarılık Karyesi.

İmece tâbir olunur hizmette istihdâma şâyân dîvanlar; Dîvan-ı Gedefi, Dîvan-ı Deliktaş, Dîvan-ı Tekinsi, Dîvan-ı Kazla, Dîvan-ı Kilisepınarı, Dîvan-ı Gemedere, Dîvan-ı İğdir, Dîvan-ı Kebir Ağlı, Dîvan-ı Ciburi.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Saray, No: 44/2207.

¹⁴⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Saray, No: 44/2207.

¹⁴⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 8/395.

¹⁵⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 8/395.

SONUÇ

Kastamonu'nun Küre ilçesinin, tarih boyunca birçok medeniyet ve devletin ilgi odağında olmasının başlıca nedeni, buradaki bakır madenlerinin varlığıdır. Küre'de bir bakır madeninin olması Küre'yi özellikle Beylikler ve Osmanlı devirlerinde mamur kılmıştır. Küre ve buradaki maden işletmeciliği Osmanlı Devleti döneminde en parlak ve güçlü zamanlarını yaşamıştır. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren madenler ve maden bölgelerine büyük önem verilmiştir. Buna rağmen Küre bakır ocağı özellikle XVI. ve XVIII. yüzyıllarda ülke içinde yaşanan çalkantılı dönemlerden ister istemez olumsuz etkilenmiştir. Küre XVI. yüzyıla kadar iyi bir gelişme göstermiş, bu tarihten sonra Küre'nin değeri madencilik gerilemesine paralel olarak giderek azalmıştır.

19. yüzyılda Küre madenlerinin durumunu ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma kapsamında yapılan araştırma esnasında madenle ilgili farklı konulara ulaşılmıştır.

Başbakanlık Devlet Arşivi'nde, Küre-i Nühâs Madeni ile ilgili belgelerde genel olarak; Küre bakırının nakli ve Darphane'ye teslim olunan bakır, Küre bakırının kullanıldığı yerler, usûlsüzlük, şikâyet ve alacak-verecek konuları, işçi istihdâmı, maden eminliği husûsunda ihtilâflar, maden çalışanlarının sahip oldukları imtiyazlar, madene bağlı olan ve üretime katkı sağlayan köyler hakkında bilgiler yer almaktadır.

1216 (M.1801) tarihinden itibaren yüzyılın sonuna kadar belgelerde genellikle Küre-i Nühâs Madeni'nden Darphâne'ye nasıl ve ne kadar bakır gönderildiğine ve maden eminliği konusundaki ihtilâflara dair bilgiler bulunmaktadır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Küre-i Nühâs Maden eminliği görevini farklı süreler ve aralıklarla, Kapıcıbaşı Altıkulaçzâde Mehmet Ağa, Lütfullah Ağa, Süleyman Ağa, Abdülbaki Ağa, Destşirinzâde Mehmet Ağa, Eligüzelzâde Mehmet Ağa, Osman Ağa ve Mehmet Arif Efendi yerine getirmiştir.

Küre Bakır Madenleri emanet yöntemi ile işletilmiştir. Madenler İstanbul'daki Darphane-i Âmire'ye bağlı olup, ürettikleri bakır madenini buraya teslim etmek

---

zorundaydılar. Küre’de üretilen bakır İnebolu’dan gemilere yüklenerek İstanbul’a gönderilmiştir. Bakır ihtiyacı doğan yerlere Darphane-i Âmire parça parça bakır dağıtımını yapabiliyordu. Hazineye teslim olunan bakırın miktarı Başmuhasebe’ye kaydelip, ne kadar bakırın teslim alındığına dair senet buradan verilirdi. İnebolu’dan gemiye yüklenen bakırla Darphâne’ye teslim edilen bakır arasında fark olduğu, genellikle Darhâne’ye teslim edilen miktarın İnebolu’dan gemiye verilen miktardan daha az olduğu görülmektedir. Bu eksilmenin sebebi tam olarak anlaşılamamakla birlikte yaşanan deniz kazaları ya da İnebolu’dan gemiye yüklemede farklı ölçü aletlerinin kullanılması gibi nedenlerle, böyle bir farkın ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.

Maden üretiminde görevli isimler kömürcü, kürekçi ve taşçı işçiler olup, avârız ve bedel-i nüzul hâneleri gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır.

Küre Bakır Madeni’ni işletme ihalelerinde şartnâmeler göz önünde bulundurulup, özellikle maden halkının da düşünceleri, yazdıkları dilekçe ve arz-ı hâller dikkate alınarak bir sonuca varılmıştır. Hazırlanan şartnâmelerde Kastamonu bakırcı esnafını da korumaya yönelik tedbirler alınmıştır. Maden ocağını işletmek isteyen madencilerden kefil göstermeleri beklenmiştir. Bu maden eminlerine, her sene Darphane’ye belirli bir miktar bakır teslim etmeleri zorunlu kılınmıştır. Bu zorunluluğu yerine getirmesinden sonra arda kalan bakır mültezimin kendi kazancını oluşturmuştur. Eğer, senede hazineye gönderilmesi gereken bakırdan daha az bakır gönderilmişse, bu maden eminine para cezası olarak yansımıştır.

Bakır Madeni Eminliği için yapılan ihâleler çok uzun süreli olmamıştır. Bunun sebepleri arasında, Küre halkının maden emininin tutum ve davranışlarından memnun olmaması, işletmecinin yeteri kadar bakır çıkartamadığı için gelirinin çok az olduğundan maden ocağını terk etmesi ki Maden Emni Lütfullah Ağa borcu yüzünden İstanbul’da hapse mahkûm olmuştur. Maden eminlerinin işletme süresini tamamlamadan madeni terk ettiğine de rastlanır. Bu terk sebepleri arasında, işletmecinin işleri idare edemeyip ihâlenin feshini istemesi yer almaktadır.

Başbakanlık Devlet Arşivi'nde, Küre-i Nühâs ile ilgili belgelerde, bakır madeninin işletilmesi hâricinde, bölgede işlenen cinayetler, memur tayini ve maaşlara zam yapılması konuları da yer almaktadır.

Osmanlı Devleti, son dönemlerinde, Avrupa'da basit mallar için ödenen fiyatların ard arda yükselmesi sonucunda, ihtiyaç duyduğu malları kendi iç piyasasından tedârik etmeyi düşünmüştür. Kapitülasyon anlaşmalarının yeni boyutlar kazanmasıyla Osmanlı ekonomisinin stratejik ürünleri olan buğday, bakır, yün, vb. ürünler İmparatorluğun belirli büyük şehirlerinde kıt hâle gelmiştir. Aynı zamanda fiyatların hızla artma enflasyonu vardır ki bu durum kapalı ekonomik sistemin güvenliğini ve ekonomik dengesini tehlikeye sokmuştur. Ayrıca, Anadolu'ya dışarıdan kolaylıkla ve çok ucuz fiyatlarla işlenmiş bakırın getirilmesi ve 1872 yılında, Kanlıtaş adı verilen ocakta meydana gelen göçük sonucu yer altından maden çıkarımının durması Küre'deki bakır madenciliğinin önemini zaman içinde azaltmıştır.

Daha sonraki yıllarda ise, maden kazalarının yaşanması, sermaye yoksunluğu ve teknolojinin geliştirilememesi gibi nedenlerle Küre'deki madencilik sektörü gün geçtikçe gerilemiştir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye, No: 43/2617

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Adliye, No: 23/1114

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Askeriye, No: 165/7251

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Askeriye, No: 10141/44438

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 8/395

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 21/1017

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 37/1844

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 19/944

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1171

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 57/2815

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 55/2744

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 38/1885

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 55/2744

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 24/1182

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 30/1468

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 33/1622

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 26/1294

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Darphâne, No: 13/613

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Dahiliye, No: 349/17453

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî, No: 1578/41

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî, No: 1520/23

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemî, No: 1755/9

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 40/1834

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 265/10857

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No: 389/15920

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Saray, No: 44/2207

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, YB..04., nr.6/52

II. KİTAPLAR ve ARAŞTIRMA ESERLERİ

Behçet, M. (1998), *Kastamonu asar-ı kadimesi*, Yay. Haz. Fazıl Çiftçi, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayını.

Faroqhi, S. (1993), *Osmanlı'da kentler ve kentliler*, Çev. Nehir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları/ Osmanlı Araştırma Dizisi.

Gökoğlu, A. (1952), *Paflagonya*, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

İbret, Ü. (2007), *Küre bakır diyarının coğrafyası*, Ankara: Âkif Yayınevi.

Kafesoğlu, İ. (2005), *Türk milli kültürü*, Ankara: Ötüken Yayınları.

Kankal, A. (2004), *Türkmen'in kaidesi Kastamonu*, Ankara: Zafer Matbaası.

Koca, S. (2002), *Genel Türk tarihi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c.4.

Ölmez, İ. (2007), *Küre*, Kastamonu: Küre Belediyesi Kültür Yayın Hizmeti.

Pitcher, D.E. (2001), *Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Uzunçarşılı, İ.H. (1968), *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu devleti*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu.

Yakupoğlu, C. (2009), *Kuzeybatı Anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Yaman, T.M. (1935), *Kastamonu tarihi*, Kastamonu: Ahmed İhsan Matbaası.

Yılmaz, H.T. (Ocak 2010), *Osmanlı arşivlerinde İnebolu, Abana ve Küre*, Abana Gazetesi.

Yücel, Y. (1980), *Çobanoğulları- Candaroğulları beylikleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

III. MAKALELER

Altunbay, M. (2002), Klasik dönemde Osmanlı'da madencilik, *Türkler*, c.10, 1465-1473.

Bayartan, M. (2008), XIX. yüzyılda Osmanlı madenlerinin coğrafi dağılışı, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1*, 137.

Başkan, S. (2002), Eski Türklerde sanat, *Türkler*, c.4, 182-183.

Cumhur, M. (1989), Kastamonu tarihinde ahiler ve esnaf kuruluşları, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğleri (19-21 Ekim 1998)*, 7-8.

Güner, M. (30 Mayıs 1980), Kuzey Türkiye, *Maden Tetkik Arama Dergisi*, 65-66.

Karpuz, E. (2002), Anadolu mutfaklarında kullanılan bakır kaplar ve Osmanlı dönemi örnekleri, *Türkler*, c.12, 691-692.

Maden, F. (Güz 2007), XVIII.yüzyıl sonu, XIX. yüzyıl başlarında Kastamonu'da esnaf grupları, zanaatkârlar ve ticari faaliyetler, *Karadeniz Araştırmaları*, (15),153.

Öğreten, A., Yıldırım, H. (2009), 1876-1908 döneminde Ereğli kömür havzasında uygulanan madencilik teşvikleri ve sonuçları, *Karadeniz Sosyal Araştırmaları Özel Sayısı*, 2(7), 334.

Şenel, Ş., Korkmaz, Ş. (2005), XIX. yüzyıl ortalarında Küre-i Nühâs kazasında sosyal ve iktisadi yapı, *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (18-20 Eylül 2003)*, 15-17.

Tızlak, F. (2002), Osmanlılardan önce Türklerde madencilik, *Türkler*, c.7, 407.

Ünal, M.A. (2006), XVI. yüzyılda Sinop tersanesi için Canik Sancağı'ndan malzeme temini, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, 248-249.

IV. TEZLER

Çağatay, N. (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda maden işletme hukuku*, Doktora Tezi, A.D.T.C.F., Ankara.

V. SÖZLÜKLER

Pakalın, M.Z. (1983), *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

